

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’NİN AFRIKA’DAKİ YUMUŞAK GÜCÜ

Muhammet Mert DENİZ

TEMMUZ - 2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’NİN AFRIKA’DAKİ YUMUŞAK GÜCÜ

Muhammet Mert DENİZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

EKLER

EK 1: ONAY SAYFASI

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Uluslararası İlişkiler Enstitü Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ Programı “öğrencisi Muhammet Mert DENİZ’in “Türkiye’nin Afrika’daki Yumuşak Gücü” başlıklı tezi 19/07/2024 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../20... tarih ve/.. sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

(İmza)

(Unvan ve İsim)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. İskender GÜMÜŞ

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimi ve Yüksek Lisans/~~Doktora~~ derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyorum.

(İmza)

(Unvan ve İsim)

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans/~~Doktora~~ derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Jüri Üyeleri: (Birinci sırada Tez Savunma Sınavı başkanı, ikinci sırada tez danışmanı, üçüncü sırada da diğer jüri üyesi yer alır. Yüksek lisans jürisi üç, doktora jürisi 5 kişiden oluşur.)

Unvan ve İsim	Bağlı Olduğu Kurum	İmza
1. Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ	Kırklareli Üniversitesi	
2. Doç. Dr. Nuri Gökhan TOPRAK	Kırklareli Üniversitesi	
3. Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY	Trakya Üniversitesi	
4.		
5.		

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

MUHAMMET MERT DENİZ

19.07.2024

ÖZ

TÜRKİYE’NİN AFRIKA’DAKİ YUMUŞAK GÜCÜ

Deniz, Muhammet Mert

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

Temmuz, 2024

Yumuşak Güç kavramını devletler etki alanlarını rıza yoluyla genişletmek amacıyla kullanmaktadır. Türkiye, etki alanını genişletmek ve kendi bölgesi dışında etkin aktör olarak benimsetme amacıyla yumuşak güç politikasını uygulamaktadır. Türkiye’nin 1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı’yla beraber Afrika Kıtası’na yönelimi artmaya başlamıştır. Uluslararası alanda gerçekleşen meselelerde ve gerçekleşebilecek olaylarda destekçi arayışında olan Türkiye açısından Afrika Kıtası önem arz etmektedir. Türkiye’nin Afrika Kıtası’nda uyguladığı yumuşak güç politikaları ele alınması gereken bir konudur. Eğitim, ekonomi, kültürel ve askeri eğitim alanında yapılan çalışmaların verileri nicel ve nitel araştırma yöntemiyle değerlendirilecektir. Bu çalışmayla Türkiye’nin Afrika’daki yumuşak gücündeki hedefleri ve davranışlarını incelenecektir. 1998 Afrika Açılım Eylem Planı’yla başlayan ve günümüzde devam eden faaliyetlerin değerlendirilmesi yapılacaktır. İkili ve çok taraflı anlaşmalar, sözleşmeler, ekonomik faaliyetler, dernek ve vakıfların faaliyetleri değerlendirilmek üzere ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Afrika, Yumuşak Güç, Türkiye-Afrika İlişkileri, Sivil Toplum Kuruluşları

ABSTRACT
TURKEY’S SOFT POWER IN AFRICA

Deniz, Muhammet Mert

International Relations

Supervisor: Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

July 2024

States use the concept of Soft Power to expand their sphere of influence through consent. Turkey implements soft power policy in order to expand its sphere of influence and establish itself as an effective actor outside its own region. Turkey's orientation towards the African Continent began to increase with the African Initiative Action Plan in 1998. The African continent is important for Turkey, which is looking for supporters in international issues and possible events. The soft power policies implemented by Turkey in the African Continent is an issue that needs to be addressed. The data of studies conducted in the fields of education, economy, cultural and military education will be evaluated using quantitative and qualitative research methods. This study will examine Turkey's soft power goals and behaviors in Africa. The activities that started with the 1998 Africa Initiative Action Plan and continue today will be evaluated. Bilateral and multilateral agreements, contracts, economic activities, activities of associations and foundations will be evaluated.

Keywords: Turkey Foreign Policy, Africa, Soft Power, Turkey-Africa Relations, Non-governmental Organizations.

ÖNSÖZ

Tezimin yazım sürecinde akademik ve manevi desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ'e teşekkürü borç bilirim. Tez sürecinde manevi desteklerinden, tez sürecinde yaşanan sıkıntılarda bana verdikleri desteklerden ve tez taslağının oluşturma sürecindeki katkılardan dolayı hocalarım Doç. Dr. Nuri Gökhan TOPRAK'a, Doç. Dr. Emre OZAN'a ve Prof. Dr. Muharrem EKŞİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Benim bu günlere gelmemdeki katkılarından dolayı anneme, babama ve abilerime saygılarımı sunarım. Tez döneminde verdiği teknik bilgi desteklerinden dolayı İsa Uğur KUŞÇU'ya teşekkür ederim. Benimle aynı süreci paylaşan, destekleri ve yardımlarıyla yanımda olan arkadaşım Serhat ERBEK'e, manevi desteklerinden dolayı Tolga SERBEST'e teşekkürlerimi iletiyorum.

Muhammet Mert DENİZ

19.07.2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar.....	xi
ŞEKİLLER.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

GÜÇ KAVRAMI.....3

1.1. Sert Güç.....	9
1.1.1. Askeri Güç.....	10
1.1.2. Ekonomik Güç.....	10
1.2. Yumuşak Güç.....	11
1.3. Akıllı Güç.....	12
1.4. Kamu Diplomasisi.....	13

2. BÖLÜM

TÜRK – AFRIKA İLİŞKİLERİ.....15

2.1. Tolunoğulları.....	15
2.2. İhşîdîler.....	17
2.3. Memlûkler.....	19
2.4. Osmanlı Devleti.....	21
2.5. Türkiye – Afrika İlişkileri.....	23
2.5.1. Türkiye - Mısır İlişkileri.....	28

2.5.2. Türkiye - Sudan İlişkileri.....	30
2.5.3. Türkiye - Fas İlişkileri.....	31
2.5.4. Türkiye – Tunus İlişkileri.....	31
2.5.5. Türkiye – Libya İlişkileri.....	32

3. BÖLÜM

TÜRK KAMU KURUMLARI VE STK’LARIN FAALİYETLERİ.....

3.1. TİKA.....	37
3.1.1. Eğitim Faaliyetleri.....	42
3.1.2. Sağlık Faaliyetleri.....	43
3.1.3. Su ve Su Hijyeni Faaliyetleri.....	44
3.1.4. Diğer Sosyal Altyapılar ve Hizmetler.....	45
3.1.5. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Projeleri.....	46
3.2. Yunus Emre Enstitüsü.....	46
3.3. Türkiye Maarif Vakfı.....	51
3.4. Türk Kızılay.....	54
3.5. Türk Diyanet Vakfı.....	55
3.6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.....	56
3.7. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluk Başkanlığı.....	57
3.8. Türk Hava Yolları.....	59

SONUÇ.....

KAYNAKÇA.....

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD:	Afet ve Durum Yönetimi Başkanlığı
A.g.e. :	Adı Geçen Eser
BM:	Birleşmiş Milletler
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasılatı
STK :	Sivil Toplum Kuruluşları
THY:	Türk Hava Yolları
TİKA:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
YEE:	Yunus Emre Enstitüsü

TABLÖLAR

Tablo 1 : TİKA 2023 Yılı Performans Göstergesi Gerçekleşmeleri	40
Tablo 2 : Stratejik Plan Değerlendirme Orta Doğu ve Afrika Tablosu.....	41
Tablo 3 : Türkoloji Protokolü İmzalanan Üniversitelerin Bölgelere Göre Dağılımı.....	49
Tablo 4 : Türkoloji Protokolü İmzalanan Afrika'daki Üniversitelerin Listesi...	49

ŞEKİLLER

Şekil 1 :Proje Kapsamında Bisiklet Hediye Edilen Tanzanyalı Öğrenciler	42
Şekil 2 : Nijer’de Gerçekleştirilen Göz Muayenesi.....	43
Şekil 3 : Welverdiend’de Temiz Suya Ulaşımı İçin Kuurlan Tesis.....	44
Şekil 4 : CENAJES Spor Merkezinin Yenilenen Antrenman Sahaları	44
Şekil 5 : TİKA tarafından Somali’de Tavuk Kümesi	45

GİRİŞ

Türkiye, dış politikada etki alanını genişletmek ve uluslararası kamuoyunda destekçi devletlerin sayısını arttırmak için devletlerle ilişkilerini artırma yöntemlerine başvurmaktadır. Bu yöntemlerinden birisi yumuşak güç politikasıdır. Türkiye, yumuşak güç politikasıyla birlikte ekonomik, eğitim, siyasi ve askeri eğitimle diğer devletlere kendisini benimsetme, özendirme ve ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin etkinlik alanını genişlemek için Afrika kıtası önem arz etmektedir. Tarihsel açıdan Türk milletinin Afrika kıtasıyla uzun dönemden beri ilişkisi bulunmaktadır. Osmanlı döneminden önce ilişkiler başlamış olsa da Osmanlı dönemiyle ilişkilerde yoğunluk yaşanmıştır.

Türkiye ile Afrika'nın ilişkileri uzun yıllardır devam ettiği halde Türk kamuoyunda Afrika hakkında bilgi eksikliğinin olması ve ön yargı olduğu gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti açısından ilişkiler 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'yla birlikte ilişkilerin yeni bir başlangıca adım atıldığı gözlenmektedir. Türkiye'nin Afrika ile oluşturmak istediği ilişkiler Afrika kıtasında dışında da Türkiye açısından önemli bir rol oynayacağı gözlenmektedir. Afrika ile ilişkilerini geliştirmiş bir Türkiye'nin uluslararası alanda bir sorunla karşılaşması durumunda Afrika kıtasından desteklenmesi Türkiye açısından olumlu bir güç oluşturacaktır.

Önceki dönemlerde sömürgeci devlet niteliğiyle Afrika kıtasında varlığını güçlendiren devletlerin, sömürge sonrası dönemlerde de bu bölgede ekonomik ve siyasi kar etmek amacıyla varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Sömürgeci devletler dışında Çin, Brezilya, Rusya ve Hindistan'ın dış politikalarında Afrika kıtası yer almaktadır. Türkiye'nin bu devletlerden geri kalmama isteğinden ve bu bölgede etkin aktör olma arzusundan dolayı Afrika'da çalışmalara başlamıştır.

1998 Afrika Açılım Eylem Planı'yla başlayan sonrasında 2005 Afrika Yılı ilan edilmesi, 2008 yılında 1. Türkiye Afrika Zirvesi'nin gerçekleştirmesi Türkiye'nin devletler düzeyinde ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaya başlamıştır. 2005 yılında STK'ların ve kamu kurumlarının Afrika Kıtası'nda gerçekleştirdikleri faaliyetler toplumsal alanda da Türkiye'nin varlığını hissettirmiştir.

Çalışmada Türkiye'nin Afrika kıtasında uygulamayı amaçladı politikalarının Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları vasıtasıyla faaliyetler yürüttüğü gösterilmek istenmiştir.

1.BÖLÜM

GÜÇ KAVRAMI

Güç kavramı tartışmalı ve muğlak bir kavramdır. Uluslararası ilişkiler alanında güç kavramına üzerine çalışmalarda bulunan Joseph S. Nye Jr.'a göre; “güç, hava durumu gibidir. Herkes ona bağlıdır ve onun hakkında konuşur; fakat çok azı anlar”¹ ifadesiyle uluslararası ilişkiler alanında sıkça kullanılan güç kavramının açıklanması muğlak bir kavram olduğunu ifade etmiştir.

Klasik realizm, politika bağlamında güç kavramını caydırıcılık yeteneği olarak yorumlanmaktadır. Klasik realizm kuramının önemli isimlerinden olan Hans Morgenthau, güç kavramını uluslararası politikanın temel amacının güç arayışı ve güç mücadelesi olarak belirtmekte ve ulusal çıkarı da güç kavramıyla bağdaştırarak realist yaklaşımın açıklamalarının merkezine güç kavramını yerleştirmiştir. Açıklayıcı olduğu düşünülen bu kavramın tam olarak neyi ifade ettiğini sunamamıştır. Ole Holsti, Morgenthau'nun güç kavramını uluslararası politikadaki en temel amaç ve istenenlerin yaptırılabilmesi için araç olarak kullanılması ve belirsiz şekillerde kullanılmasını eleştirmiştir. Holsti'e göre güç bir ülkenin, elinde bulundurduğu imkan ve kapasitesini ödül, ikna, ceza, zorlama gibi stratejilerle karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme ve yönlendirme kapasitesi olarak yorumlamaktadır.² Richard Ashley'e göre realist gelenekte bu kavram, diğer aktörleri etkileme amacıyla güce sahip olma ve diğer aktörleri etkileme kapasitesine sahip olma anlamında güçlü olma ifadeleriyle kullanmıştır.³

Neorealistler, uluslararası ilişkilerde güç kavramını ele alırken, aktör kapasiteleri ve diğer aktörlerin davranışlarını değiştirebilme yeteneğinden

¹ Joseph S.Nye, Jr., *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev. Rayhan İnan-Aydın, Ankara: BB101 Yayınları, 2020, s. 19.

² Kalevi Holsti, “The Concept of Power in The Study of International Relations”, *Background*, C.7, S. 4 (1964), s. 179.

³ Richard K. Ashley, “The Poverty of Neorealism”, *International Organization*, C. 38, S. 2 (1984), s. 272.

ziyade, uluslararası sisteme vurgu yaparlar. Bu bağlamda güç, sistemik kısıtlamalar çerçevesinde bir aktörün sahip olduğu hareket alanı ve başkalarının yeteneklerine karşı özerklik olarak tanımlanır. Bir devletin uluslararası sistemin kısıtlayıcı ve hareket alanını daraltıcı etkilerinden ne kadar az etkilendiği, onun güç kapasitesinin göstergesidir. Bu açıdan hareket serbestliğini oluşturan unsur, aktörün sahip olduğu niteliklerden daha çok sistemin yapısıdır.

Neorealistler aktörün yeteneklerinin gücün tanımında yer aldığını kabul ederler fakat yeteneklerin gücü tanımlanmasında yeterli olmayacağını söylemektedirler. Gücün tanımında yeteneklerin varlığı değil, karşıdaki aktörde algılandığı anlam önemlidir. Waltz, gücü yeteneklerin dağılımı olarak tanımlamıştır.⁴ Klasik realistlerle neorealistler arasındaki fark; klasik realistler gücü bir amaç olarak görmeleri, neorealistlere göre ise güç asıl amaç olan güvenliğin sağlanması için kullanılan bir araç olarak tanımlamalarıdır.

Neoliberalilere göre güç aslında karşılıklı bağımlılıkla ilişkilidir. Sistemsel olarak aktörlerin, başka aktörlerden bağımsız hareket edemeyeceği için mutlak anlamda tek güçlü bir aktör olmasından bahsedilemez. Aktörler birbiriyle oran olarak az veya çok olarak bağımlıdır. Aktörlerin karşılıklı bağımlılık gereği birbirinden her durumda etkilenmesi söz edilmektedir. Bir konu hakkında taraflardaki güçlü aktör bile konuda avantajı olmayan aktör tarafından etkilenebileceği söz edilmektedir.

Konstrüktivist yaklaşıma göre devletlerin bir durum karşısındaki eylemi temel etmen aktörün çıkarıdır. Bu tanımlamadaki çıkar maddi olarak elde edilen bir çıkar olarak ele alınmamaktadır. Konstrüktivistlere göre çıkarlar objektif olarak olan bir durum değildir, belirli fikirler ve algılamalara göre şekillenmektedir. Gücün maddi unsurları bu çıkarlar doğrultusunda anlamlı bir duruma gelmektedir. Güç tanımına göre bulunan ortam ve tarihsel durumda unsurun güç unsuru olup olmadığı değişiklik göstermektedir. Eski dönemlerde askeri orduların gücün varlığında en önemli etkenlerden kabul edilirken, değişen

⁴ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Berkeley: Addison-Wesley, 1979, s. 192.

sistemin getirisiyle askeri varlığın güce yansması azalmış durumdadır. Değişen süreçlerle, sistemdeki gücün ölçülebilirliği dönemsel olarak değişmektedir. Önemli olanın var olunan dönemdeki güç unsuruna sahip olunmasıdır.

Güç kavramını açıklanmasına iki temel zorluktan bahsedebiliriz. İlki, güç kavramının geniş kapsamlı olması ve belirsiz niteliklerin, tanımlamalarda çok sayıda unsurun dikkate alınması gerekliliğiyle ilgilidir. Bir ülkenin sahip olduğu nicelik ve niteliklerin gücün tanımına dahil edilmesi gerekmektedir. Ülkenin diploması yeteneği ve eğitim kalitesi gibi unsurların güç etkinliğinin somut bir şekilde açıklama yapılmasını zor hale getirmektedir. Bu durumda gücün tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumlara ek olarak siyasi iradenin gücü kullanma niyeti olması gerekmektedir. Gücü kullanma niyeti olmayan siyasi iradenin elinde bulunan güç, uluslararası politika analizlerinde karşılığı bulunmamaktadır.⁵

Tanımın yapılanmasına ilişkin ikinci zorluk ise sahip olunan gücün zaman içerisinde etkisinin artması ve azalmasıyla güç nitelik ve niceliğinin değişmesi olarak ele alınmaktadır. Eski dönemlerde askeri gücün varlığı önem arz etmekteydi. Teknolojinin günümüzdeki kadar gelişmemiş olması ve uluslararası hukuk kurallarının şekillenmemiş olması bakımından askeri gücün, güç kavramında daha önemli yere sahip olmaktadır. Oluşturulan hukuksal kuralların ve iletişim teknolojileriyle birlikte askeri gücün yeri güç kavramında azalmaya gitmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ekonomik gücün, güç kavramında önemi artmıştır. İlişkilerin gerçekleştirilmesinde aktör olarak devlet unsuru yer almasının yanında küreselleşmeyle çok uluslu şirketlerin de aktör olarak ele alınmaktadır. Gelişen teknolojiyle küreselleşen uluslararası arenada artık aktör konumunda sadece devletin bulunmadığı, bunun yanında çok ulus şirketlerinde varlığı görülmektedir. Ekonomik gücün önem kazanmasıyla, devlet dışı aktörlerin varlığı güç kavramının tanımlanmasında zorluk getirmektedir. Askeri güç ve ekonomik güç ilişkili bir konuma gelmiştir. Bir devletin ekonomik gücünü

⁵ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3 (2008), s. 117.

korumasında unsur olarak sahip olduğu askeri gücünü kullanmaktadır. Askeri gücünü de sürdürebilmesi için ekonomik güce sahip olunması gerekmektedir. Örneğin Soğuk Savaş döneminde askeri gücü yüksek olan Sovyetlerin, ekonomik gücünü sürdürememesi neticesinde askeri gücü azalmıştır.

Güç kavramının açıklanmasını yaparken, David Baldwin'e göre diğer aktörlerin davranışlarının istenilen şekilde biçimlenmesi amacıyla negatif ve pozitif yaptırımların yani ödüller ve cezalar uygulanabilir.⁶ Ödüllendirme yöntemi diğer devlet için her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Ödüllendirilen devlet dış politikalarında diğer devlete veya topluluklara bağımlı hale geldiği durumlar da oluşturmaktadır.

Güç kavramı üzerinde çalışmalar yapan Steven Lukes tarafından güç kavramı üç boyutta sınıflandırılmıştır. Birinci boyutta, gücün doğrudan gözlemlenebilen yönleri odaklanır ve davranışların neden-sonuç ilişkisini ortaya koyar. Robert Dahl'ın güç kavramını tanımlanması amacıyla yaptığı açıklamaya göre, bir aktörün başka bir aktöre yapmayacağı şeyi yaptırabilme kapasitesini güç olarak açıklamaktadır. Buna göre yapmayacağı şeyi yapan aktörün davranışını diğer aktör tarafından şekillendirildiğini ve davranışın nedeni olarak diğer aktör olarak tanımlayabiliriz ve bu durumda aktörün diğer aktöre çıkarları doğrultusunda güç uyguladığını görmekteyiz.⁷

Lukes'a göre, bir aktörün diğer aktöre davranışının etkilemesinde her zaman güç unsurunun kullanıldığından bahsedilemez. Bir güç unsurunun kullanıldığını taraflardan birinin diğer tarafın çıkarlarına ters duruma yönlendirmesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, aktör A'nın, aktör B'nin yönlendirmesiyle kendi çıkarlarına ters eylemler gerçekleştirebiliyorsa bu durumda güç kullanıldığı söylenmektedir. Lukes'a göre, ikna yöntemleriyle değişime uğrayan davranış değişikliklerinde güç yöntemleri kullandığını ifade etmediğini söylemektedir. Çünkü ikna yöntemiyle davranışı değiştirilmeye çalışılan aktörün bu değişimin

⁶ David A. Baldwin, *Paradoxes of Power*, New York: Basil Blackwell, 1989, 59-70.

⁷ Robert Dahl, "The Concept of Power", *Behavioral Sciences*, C. 2, S.3 (1957), s. 202-203.

sonucunda kendi çıkarları doğrultusunda kazanımlar elde edebileceğini görüp değişime gitmiş olabilir. Davranış değişimine giden aktörün kendi çıkarları amacıyla değişimi gerçekleştirebileceği için bu durumda aktör üzerinde güç kullanıldığı anlamına gelmemektedir.⁸

Güce ilişkin çalışmaların ikinci boyutunda, gücün gözlenmesi zor olan başka yönlerini ve uygulamalarını açıklamaya yönelik çalışmalar ön plana çıkmaktadır. İkinci boyutun değerlendirilmesi Peter Bachrach ve Morton Baratz'ın eseri olan "Two Faces of Power" adlı eserde ele alınmaktadır. İkinci boyutta aktörlere yönelik doğrudan etki, karar alma süreçlerine katılım, kararları ve fikirlerini yönlendirme gibi açık eylemler yerine, kulis çalışmalarıyla ve olayların içinde bulunmadan gündemi şekillendirilmesi gibi eylemlere vurgu yapılmaktadır. İkinci boyutta, gündemin şekillendirilmesi ve kontrol altına tutulması, tartışılacak sorunların belirlenmesi, taraflardan birisine avantaj sağlanması gibi eylemsiz veya kolayca incelenemeyen güç kullanımlarından söz edilmektedir. Aktörlerin kendi yararlarına olacak şekilde gündem konularını belirlenmesi ve sınırlandırılmasında güç kullanıldığı bahsedilmektedir. Güç sahibi olan aktörlerin kendi aleyhlerine bir durum oluşturacak konuları gündem konusu haline getirmemektedir.⁹

Gücü tanımlamaya yönelik çalışmaların üçüncü aşamasında güç kavramı üç boyutlu bir yapı olarak incelenir. Bu aşamada en önemli unsur, sadece gündemin belirlenmesi değil, aynı zamanda aktörlerin tercih ve isteklerinin şekillenmesidir. Üçüncü boyut, aktörlerin neyi arzu edeceklerini ve neyi tercih edeceklerini etkileyerek, onların davranışlarını daha derinlemesine yönlendirmeyi içerir. İlk iki boyuttan farklı olarak, üçüncü boyutta güç, sadece davranışsal veya ilişkisel bir kavram olarak ele alınmaz. Aynı zamanda, kurumsal, algısal veya geleneksel süreçlerden etkilenen sistematik veya yapısal bir kavram olarak da tanımlanır. Bu boyutta güç, toplumsal yapıların ve normların etkisiyle şekillenir ve aktörlerin

⁸ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, London: MacMillan Press, 1974, s. 32-33.

⁹ Peter Bachrach, Morton Baratz, "Two Faces of Power", *American Political Science Review*, C. 56, S. 4 (1962), s. 948.

tercihlerinin ve davranışlarının bu geniş çerçeve içinde nasıl yönlendirildiğini inceler. Lukes’a göre kararlar, insanların alternatifler arasında bilinçli ve isteyerek yaptıkları tercihleri ifade eder. Sistemik önyargılar ise belirli bireysel tercihlerin, hedeflenen sonuçlar veya bilinçli seçimler yoluyla harekete geçirilmez, yeniden yaratılır ve tekrarlanarak pekiştirilir.¹⁰ İkinci boyuttan farklı olarak üçüncü boyutta aktörlerin politikalarıyla kendi avantajlarını oluşturmak amacıyla gizli politikaları yoktur.

Güç, arzulanan ve istenilen hedeflere ulaşmak için sahip olunması gereken kapasitedir. Sahip olunan kapasiteyle karşı tarafı veya tarafları etkileme becerisi olarak ifade edilebilmektedir. Uluslararası ilişkiler bağlamında güç kavramı hedeflere veya amaçlara ulaşmak için sahip olunulması gereken bir araçtır. Gücün kullanımı aktörlerin kimin olduğu ve davranışsal farklılıklarla farklı nitelikler taşımaktadır.

Güç kaynaklarına sahip olmanız her durumda isteklerinizin gerçekleşmesine yeterli olmayabilmektedir. 11 Eylül saldırısı buna örnek gösterilmektedir. Global güç olarak adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisinde gerçekleştirilen bu saldırı, ABD tarafından engellenememiştir. Askeri açıdan güçlü konumda olarak görülen ABD’nin Vietnam Savaşındaki başarısızlığı da buna örnek olarak gösterilmektedir.¹¹

Uluslararası alanda gücün ölçülmesi, eski dönemlere kıyasla zorlaşmaya başlamıştır. Eski dönemlerde güç kıyası askeri güç kıyaslanmasıyla ölçülebilmekteydi. Günümüze gelen süreçte dinamiklerin değişimiyle güç ölçümünde askeri güçlerin kıyaslanması güç karşılaştırılmasının yetersiz kalmaya başlamıştır. Askeri gücün yanı sıra önem arz etmeye başlayan, ekonomik güç, diplomatik güç gibi güçlerin de ön plana çıktığı görülmektedir. Globalleşen dünyanın getirisi olarak gücün eski dönemdeki gibi sadece devletlerin elinde bulunan bir yaptırım, istekleri gerçekleştir aracı olarak görülmemektedir.

¹⁰ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, London: MacMillan Press, 1974, s. 22-23.

¹¹ Nye, Jr., a.g.e., s. 22.

Değişime uğramaya devam eden uluslararası ilişkilerde aktör olarak öne çıkmaya başlayan uluslararası şirketlerin, sivil toplum kuruluşların, uluslararası birlik ve örgütlerinde güce sahip olduğu bir durum meydana gelmektedir. Ekonomik gücü bulunan uluslararası şirketleri veya örgütlerin, bir olay karşısında devletlere yaptırım uyguladıkları görülmektedir.

Güç kavramı uluslararası ilişkiler alanında 3 alt kavramla ayrılmıştır. Bu kavramlar; Sert Güç (Hard Power), Yumuşak Güç (Soft Power) ve Akıllı Güç (Smart Power)'dır. Bu alt başlıklara ayrılmasındaki sebep, aktörlerin niteliği ve niceliği bakımından sahip oldukları güce göre ayrılmasından dolayı ortaya çıkmıştır.

1.1. Sert Güç

Güç kavramının alt kavramından olan Sert Güç (Hard Power) düzeysel anlamda karşı tarafı zorlayıcı şekilde veya korkutucu bir şekilde istediğini yaptırma kapasitesidir. Joseph S. Nye Jr. sert gücünü açıklarken “Sert güç, teşvik (havuç) veya tehdide (sopa) dayanabilir” ifadeleriyle açıklamıştır.¹² Sert güç, bir devletin askeri ve ekonomik kapasitesi gibi somut kaynaklara dayanan ve diğer devletler üzerinde doğrudan baskı ve etki sağlayabilme yeteneği olarak ifade edilebilir. Sert güç eski dönemlerde daha ön planda bir güç alanıydı. İsteklerini ve arzularını gerçekleştirme doğrultusunda karşı tarafa yaptırımlar uygulamak isteyen aktörlerin elinde bulundurdıkları güç ile bunları gerçekleştirdiği görülmekteydi. Osmanlı Devleti'ne 1817-1882 yılları arasında vergi ödemek zorunda kalan Sırbistan Prenslığı bu duruma örnek gösterilmektedir. Sert güç kaynakları olarak askeri güç ve ekonomik güçleri olarak sınıflandırılabilir. Bir ülkenin askeri gücü ve ekonomik gücü yakın pozitif ilişkilidir. Bir ülke askeri güç elde edebilmesi gereksinimini ekonomik gücüyle karşılayabilmektedir. Bir

¹² Joseph S.Nye, Jr., *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev. Rayhan İnancı, Ankara: BB101 Yayınları, 2020, s. 24.

ülkenin askeri araştırmaları ve askeri giderleri karşılayabilmesi için sahip olduğu ekonomik güç bu durumda önem teşkil etmektedir.¹³

1.1.1. Askeri Güç

Askeri güç, bir devletin askeri kaynaklarına, yeteneklerine ve kapasitelerine sahip olduğu güç olarak ifade edilebilir. Askeri güç, caydırıcılık konusunda önemli rol oynamaktadır. Bir devletin diğeri bir devlete karşı faaliyetlerde bulunmasını engelleyici unsur olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin sahip olduğu askeri gücün varlığı, daha düşük askeri güce sahip başka bir ülkeler tarafından saldırıya uğraması karşısında engel oluşturmaktadır.

Askeri güç, caydırıcılık önlem açısında önemli bir faktör olarak görülüyor olsa da bazı durumlarda güç unsuru olarak değerlendirilmemektedir. Devletlerin birbirine karşı caydırıcılığı etkilidir ama uluslararası ticaret görüşmelerinde önem arz etmemektedir. Bu durumda sert gücün diğeri alt dalı olan ekonomik gücün önemi ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. Ekonomik Güç

Ekonomik güç, bir devletin sahip olduğu ekonomik kaynakları, yetenekleri ve kapasitelerini ifade eder. GSYİH, milli geliri, ticaret hacmi, döviz rezervleri, sanayi altyapısı, teknolojik gelişimi gibi kaynakların varlığı olarak ifade edilebilir. Ekonomik güç, uluslararası alanda bir devletin etkinliğini ve nüfuzunu belirleyen faktörlerdendir. Bir devletin ekonomik gücü diğeri devletlere yaptırımlar uygulamasını sağlamaktadır. Örneğin, haşhaş üretimi hakkında anlaşamamazlık durumunda ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo örnek olarak gösterilmektedir. Uygulanan ambargo neticesinde Türkiye'ye geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu durum ABD'nin ekonomik gücünün göstergesidir. GSYİH, bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü ifade etmektedir. Yüksek GSYİH'ye sahip olan ülke, uluslararası alanda ekonomik gücünden dolayı daha etkin rollerde

¹³ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Kitabevi, s. 283.

bulunabilmektedir. GSYİH'si yüksek olan ülkelerin kendisine uygulanacak ambargo gibi faaliyetlerden daha az zararla zarar görmesini sağlamaktadır. Sanayi altyapısı gelişmiş olan ülkelerin, yaşayacakları olumsuz durumlardan daha çabuk toparlanmasını sağlayabilmektedir. 2. Dünya Savaşında ekonomik olarak ağır darbe almış olan Almanya örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu durum, Almanya'nın sanayi altyapısı gelişmiş ülke konumunda olması gösterilmektedir.

Bir ülkenin ekonomik gücü yüksek olması uluslararası alanda daha etkin bir rol oynamasına olanak sağlamaktadır. Güçlü bir ekonomiye sahip bir devlet, ulusal çıkarlarını korumasında, diplomatik görüşmelerde avantaj sağlamasıyla birlikte diğer ülkelere karşı baskı oluşturabilmesini sağlamaktadır.

1.2. Yumuşak Güç

Yumuşak güç kavramı ilk kez 1990 yılında yayınlanan Bound to Lead adlı eserin sahibi olan Joseph S. Nye Jr. tarafından kullanılmıştır.¹⁴ Yumuşak güç kavramı, sert güçte kullanılan zorlama veya karşılığını ödeme yöntemi dışında kalmaktadır. Karşı tarafı cazibe yöntemiyle elde etme becerisi olarak ifade edilebilir.¹⁵ Yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkilerde etkileyici bir faktördür. Devletlerin kültürel, ideolojik ve siyasal değerlerini diğer devletler tarafından benimsenmesinde etkili olmasını sağlayan bir yöntem aracıdır. Yumuşak gücün, sert güçten ayıran en büyük faktörü zorlayıcı olmayan, cezbedici ve ikna edici olmasıdır. Bir devletin politikaları diğer devletler tarafından meşru görülmesi, devletin sahip olduğu yumuşak gücünün varlığını ifade etmektedir.¹⁶

Davranışsal açıdan değerlendirildiğinde yumuşak gücün, cezbedici ve ikna edici güç olarak değerlendirilebiliriz.¹⁷ Yumuşak güce sahip olan devletler, karşı tarafı zorlama ve baskı yöntemiyle değil, kendilerinin hür iradeleriyle seçim yaptığını ikna ettirdiğini düşünmesi sağlamaktadır.

¹⁴ Joseph S.Nye, Jr., *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev. Rayhan İnan-Aydın, Ankara: BB101 Yayınları, 2020, s.14.

¹⁵ Nye, Jr., a.g.e., s.12.

¹⁶ Nye, Jr., a.g.e., s.12

¹⁷ Nye, Jr., a.g.e., s.24.

Bir ülkenin yumuşak güç kaynağı olarak üç kaynağa dayandırıldığı . Kültürü, siyasi değerleri ve dış politikalarıdır.¹⁸ Kültürü, bir ülkenin diğer ülke veya ülkelerce özenilmesi olarak açıklayabiliriz. Genelde ABD örneği verilmektedir. ABD’li yaşam tarzı diğer ülkelerce özenilmiş bir yaşam tarzı olarak önümüze çıkmaktadır. Coco-Cola içen, kot pantolon giyinen insanlar Hollywood filmlerinde özendirilen insanlar olarak sunulmuştur. Küreselleşen dünyayla birlikte insanlar arası iletişim ve etkileşim artmıştır. Dünya’nın öbür ucundan haberdar olmaya başlayan kesimler, ABD’li yaşam tarzını benimsemek istemiştir. Popüler kültürün uluslararası ilişkilerde önemi artmaya başlamıştır. ABD, ekonomik ve siyasi gücüyle elde edemediği yumuşak gücü, popüler kültürle arttırmaya devam etmektedir. ABD’nin bu politikasının olumlu sonuçlarını gören ülkeler de bu politikaya yönelmiştir. Türkiye de politikaya yönelmiştir. Türk dizilerinin yurt dışı piyasalara ihracat edilmesi, Türk yaşam tarzını Türk dizilerinden gören özellikle Orta Doğulu, Afrikalı ve Orta Asyalı ülkelerinde yaşayan halklar, Türk yaşam tarzına ilgi duymaya başlamıştır. Türkiye, uyguladığı yumuşak gücünü arttırmaya dönük uyguladığı politikalarla uluslararası alanda eskisinden daha iyi bir konuma gelmiştir.

1.3. Akıllı Güç

Akıllı güç kavramı son dönemlerde ön plana çıkmaya başlayan bir terimdir. Geleneksel güç unsurlarına ek olarak, akıllı güç kavramı, bir devletin gücünü, teknoloji, bilgi ve diğer akıllı kaynaklar üzerine kurma yeteneğini ifade eder.

Akıllı güç, bir devletin güçlü olmak için sadece askeri veya ekonomik kapasitesini değil, aynı zamanda teknoloji, bilgi, inovasyon ve diğer akıllı kaynakları da kullanma yeteneğini ifade eder. Akıllı güç, geleneksel güç unsurlarının yanı sıra bilgi teknolojileri, eğitimi, araştırma-geliştirme faaliyetleri ve diplomasi gibi unsurları da içerir. Akıllı güç, yumuşak güç ve sert gücün bir arada kullanılması olarak ifade de edilebilir.

¹⁸ Joseph S.Nye, Jr., *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev. Rayhan İnanc-Aydın, Ankara: BB101 Yayınları, 2020, s.32.

1.4. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, devletlerin dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için halkla ilişkiler, iletişim stratejileri ve çeşitli kültürel ve eğitimsel girişimleri kullanmalarını ifade eder. Bu kavram, uluslararası ilişkiler literatüründe, devletlerin resmi diplomasi süreçlerinin yanı sıra, kamuoyunu ve uluslararası toplumu etkileme çabalarını da içeren bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de bu alanda çalışmaları bulunan Muharrem Ekşi’ye göre; “Kamu diplomasisi, yumuşak güce dayanan sivil toplum temelli, kamuoyu-odaklı yeni diplomasi tarzıdır.” olarak ifade etmektedir.¹⁹

Kamu diplomasisi, Richard Reeve ve Nicholas J. Cull gibi akademisyenler tarafından açıklanmıştır. Richard Reeve, kamu diplomasisini “devletlerin veya uluslararası aktörlerin, halkla doğrudan iletişim kurarak uluslararası ilişkilerde etki sağlama çabası” olarak tanımlarken, Nicholas J. Cull bu kavramı “kültürel, eğitimsel ve medya araçları aracılığıyla dış kamuoyunu etkileme stratejisi” olarak ifade etmektedir.²⁰ Kamu diplomasisinin kökenleri, 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi, kamu diplomasisinin öneminin arttığı bir dönem olmuştur. ABD’nin Soğuk Savaş sırasında yürüttüğü kültürel ve eğitimsel değişim programları, bu alandaki uygulamaların bir örneğidir.²¹ Ayrıca, küreselleşen dünya ile dijital çağa doğru geçişte, sosyal medya ve internetin kamu diplomasisi üzerindeki etkileri de önem kazanmıştır.

Kamu diplomasisi, klasik diplomasiye nazaran değişiklikler içermektedir. Klasik diplomaside ilişkiler devletler arasında gerçekleştiğini, kamu diplomasisinde ise ilişkilerin sadece devletler arasında değil bunun yanında devlet ile toplum veya toplumla toplum arasında ilişkilerinde gerçekleşmesidir. Klasik diplomaside aktör olarak devletler yer almaktadır. Klasik diplomaside

¹⁹ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 5.

²⁰ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2008, s. 12.

²¹ Jan Melissen, "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, ed. Jan Melissen, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005, ss. 3.

aktör olan devletin bu ilişkileri resmi kurumlarınca yani kendi bünyesinde bulunan diplomatlar ve ilgili konularda görevli kamu görevlileri tarafından icra edilirken. Kamu diplomasisinde aktör olarak sadece devlet yer almamaktadır. Devlet aktör dışında da STK'lar, birey aktörler ve kamuoyu oluşturmak isteyen topluluklar da kamu diplomasisinde aktör olarak yer almaktadır.²² Kamu diplomasisinde kamuoyu oluşumu önemli bir yer almaktadır. Kamu diplomasisi tanım ve davranışsal açı bakımından halkla ilişkilerle benzerliği halde aynı kategoride yer alması yanlış bir durumdur. Kamu diplomasisinin, halkla ilişkilerden farklı bir kavram olduğunu gösteren en belirgin özellik; kamu diplomasisinin siyasal çıkar amaçlar doğrultusunda işlenilmesi, halkla ilişkilerin ise ekonomik yani ticari amaçlarla işlenmesidir. İki kavram arasında yakınlık olsa da aynı kavram olarak ele alınmamaktadır.

Kamu diplomasisinin amaçları doğrultusunda kullandığı yöntemler bulunmaktadır. İmaj-prestij yönetimi bu doğrultuda kullanılan yöntemlerdendir. İmaj, devletlerin ve kişilerin bir devlete olan düşünsel ve bakış açılarıdır. Bir devletin imajı, uluslararası alanda veya kendi idaresinde gerçekleştirdiği eylemler sonucunda diğer aktörlerce o devlete olan fikirlerinin yansımasıdır. Bir devlet, dizi ve film sektörüyle, yayımladığı gazete, dergi ve kitaplarla, sosyal medya platformlarında yayınladıkları içerikleriyle, eğitim programlarıyla, uluslararası spor müsabakalarıyla, turizm aracılığıyla diğer aktörlerdeki imajını yönlendirme etkinliğine sağlayabilmektedir. Teknolojisi, askeri kapasitesi ve uluslararası kuruluşlarda bulunduğu konum bir devletin imajını oluşturmaktadır.²³ Kamu diplomasisinde uygulanan araçlar ve istenilen amaçlar doğrultusunda yumuşak güçle ilişkisi yakındır. Kamu diplomasisinin ve yumuşak gücün hedefi kamuoyudur. Bir aktörün yumuşak gücünü arttırmayı amaçladığında araç olarak kamu diplomasisini kullanması amacı doğrultusunda olumlu yönde etkileyeceği görülmektedir.

²² Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 87.

²³ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 91.

2. BÖLÜM

TÜRK – AFRIKA İLİŞKİLERİ

Türk tarihine bakıldığında Türk-Afrika ilişkileri Osmanlı öncesine dayanmaktadır. Öncelikle Türklerin kurduğu Tolunoğulları Devleti'nin Mısır'da egemen olması Türk-Afrika ilişkilerinde başlangıç olarak kabul edilmektedir. Sonraları çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Memlüklerin (Kölemeler) Mısır'da devlet kurduğu görülmektedir. Kurulan devletlerin coğrafi olarak sınırları Trablusgarp'tan Tunus'a kadar uzanmaktadır. İlerleyen dönemlerde özellikle Osmanlı döneminde Afrika ile ilişkilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Afrika'daki bağımsız devletlerin bir kısmı tarihsel açıdan bakıldığında coğrafi olarak belli bir kısmı veya tümüyle Osmanlı Devleti'ne hakimiyeti altına girdiği görülmektedir.²⁴

2.1. Tolunoğulları

Türklerin tarihsel bağlamda Afrika'yla ilişkisi Tolunoğulları Devletine kadar dayanmaktadır. Tolunoğulları Devleti, Müslüman olan Türkler tarafından Türk devleti olarak önem arz etmektedir. 875 yılında Mısır'da kurulmuş Tolunoğulları Devleti, coğrafi sınırları günümüzdeki Mısır, Suriye gibi bölgelere kadar sınırlarını genişletmiştir. 875 – 905 yılları arasında bu bölgelerde hakimiyetini sürdürmüştür.

Abbasi halifeliğine bağlı bir komutan olan Ahmed bin Tolun 868 yılında Mısır valisi yardımcılığına ardından 872 yılında Mısır'ın yarı bağımsız hakimi olmuştur.²⁵ Vali yardımcısı olmasındaki sebeplerden birisi üvey babası Bayık Bey'in Mısır valisi olmasıdır. Bayık Bey'in istemiyle vali yardımcısı olan Ahmed bin Tolun, 9. yüzyılının ortalarında Abbasi Halifeliğinin zayıflamasından

²⁴ Numan Hazar, *Türkiye-Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, s. 135.

²⁵ Ebülfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1997, s. 69.

yararlanarak ve Ahmed bin Tolun'un kayınpederi olan Yârcûh et-Türkî'nin ölümüyle Mısır'daki hakimiyetini güçlendirmiştir.²⁶

Ahmedî veya Tolûnî dinarı olarak adlandırılan sikke basımını gerçekleştirerek, bağımlı olduğu Abbasi halifeliği tarafından Mısır valiliğinden azledilmesi gerçekleşmiştir.²⁷

Mısır valiliğinden azledilen Ahmed bin Tolun, hutbelerde Abbasi halifesinin isminin okunmasını kaldırarak, Mısır'daki Abbasi nüfuzunu azaltmıştır. 875 yılında bağımsızlığını ilan eden Ahmed bin Tolun, bu eylemiyle Afrika'da Müslüman Türk Devletinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tolunoğulları Mısır'ın medeniyetinin gelişmesinde ve yükselişinde önemli işler yaptığı görülmektedir.²⁸ Tolunoğulları Mısır'da kültürel anlamda büyük izler bırakmıştır. Tolunoğulları döneminde Mısır, tarihinin en parlak devirlerinden birini yaşamış, bu dönemde bilimsel faaliyetler, ekonomik faaliyetler ve mimari faaliyetler göze çarpmaktadır.

Bu dönemde yapılan yapılardan en önemlisi olarak gösterilen "Bin Tolun" camisidir. Bu yapı o devrin mimari açısından en mükemmel yapıları arasında yer aldığı söylenmektedir. Mimari açıdan "Bizans, İran ve Hint" mimarisinden ilham alındığı söylenirse de aslında mimari açıdan Türk mimarisi kullanılmıştır.²⁹

Tolunoğulları hakimiyetindeki Mısır'da ekonomik alanda yükselmesinde o dönemde yapılan yeni su kanallarının açılması, ekilebilir tarım arazilerinin çoğaltılması ekonominin tarımsal yönden geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.³⁰

²⁶ Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tolunogullari> (Erişim: 27.04.2024).

²⁷ Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tolunogullari> (Erişim: 27.04.2024).

²⁸ Ebülfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1997, s. 153.

²⁹ Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, s. 158.

³⁰ Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tolunogullari> (Erişim: 27.04.2024).

Tolunoğulları Mısır'da eğitim ve ilim alanında gelişim sağlamak için o dönemde yaşayan önemli bilim insanları kendi idaresi altında çalışmaya teşvik etmiştir. Hukuk, felsefe, tarih ve edebiyat gibi sosyal bilimlerin gelişmeleri yanında fen bilimleri olan geometri, tıp ve astronomide gelişmeler yaşanmıştır.

Tolunoğulları'nda resmi yazışmalar Arapça olarak gerçekleştirilse de idari yapı Türk olanlardan seçildiği için Türkçe öğretime de önem verilmiştir. Resmi yazışmaların Arapça olması ve idari yapının Türk olmasından dolayı ortaya karışıklıklar çıkmaktaydı. Türk ahalisi o dönemde Arapçayı tam olarak benimseyememişti.³¹

884 yılında Ahmed bin Tolun'un ölümüyle Tolunoğulları için çöküş dönemi başlamıştır. 905'a kadar Abbasilerle mücadelesini sürdüren Tolunoğulları, Abbasi halifeliğine bağlı çalışan Türk komutan Muhammed bin Süleyman tarafından sona erdirilmiştir.

Tolunoğulları dönemindeki Mısır'da toplum refah içerisinde yaşamış ve o dönemde yapılan bilimsel ve mimari gelişmeler sonraki kültürlerle etkiler bırakmıştır.³²

2.2. İhşîdîler

Mısır ve Suriye'de egemen olan Türk hanedanlığı İhşîdîler,³³ Tolunoğulları'nda çeşitli bürokratik birimlerinde görev alan Muhammed bin Tuğc tarafından 935 yılında kurulmuştur.

Abbasi Devleti'nin merkezi otoritesinin bozulmaya başladığı dönemlerde Mısır'da kurulan hanedanın adı, kurucusu olan Muhammed bin Tuğc'a addedilen "ihşid" ünvanından gelmektedir.

İhşidiler, bağımsız bir devlet olmaması göstergesi sikke basımlarında ve okutulan hutbelerde Abbasi halifelerine de yer vermesi, Abbasîlere olan

³¹ Ebülfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1997, s. 163.

³² Elçibey, a.g.e., s. 172.

³³ <http://islamilimleri.com/Ktphn/Kitablar/19/004/05isltar/348.htm> (Erişim: 27.04.2024).

bağımlılıklarını göstermektedir. Mısır, Suriye ve Filistin bölgelerinde hüküm süren İhşidiler'in, Hicaz ve Yemen'deki egemenlikleri tam bağımsız olmadığı görülmektedir. Kendilerinden önce Mısır'da hüküm süren Tuluğullarından esinlenen İhşidiler, Tolunoğullarıyla kıyaslandığında başarılı kabul edilmemektedir.³⁴

Başarılı kabul edilmemesindeki sebepler, askeri alanda gelişimi sağlamak amacıyla ağırlaştırılan vergilerin halk tarafından tepki alması olarak gösterilebilir. Tarımla geçimini sağlayan halka yüklenilen vergilerin yüksek olması, askerlerin maaşlarının düzenli olarak verilmemesi ve zengin olarak nitelendirilen kesimlerinin ihtiyaç durumunda müsadere edilmesi halk tabanında tepkilere yol açtığı görülmektedir.³⁵

Askeriye ve donanmaya önem veren İhşidiler'in aynı dönemde ilim ve edebiyat alanına da önem verdiği görülmektedir. O dönemde yaşayan önemli ilim ve edebiyat alanın çalışan insanların kendi bünyesinde çalışmaları için çalışmalar yürütmüştür. Fıkıh, Tasavvuf ve edebiyat alanlarında çalışmalar gerçekleştiren kişilerin bu dönemde İhşidiler bünyesinde çalışmalarını sürdürdükleri görülmektedir.³⁶

İmar alanında da çalışmaları olan İhşidiler'in günümüze ulaşmış eserleri bulunmamaktadır. 937 yılında Ravza adasında Tuğç tarafından inşa ettirilen Kasrû'l-Muhtâr İhşidiler'in yaptığı imar faaliyetleri arsında örnek olarak gösterilmektedir.

945-946 yılları arasında vefat eden Muhammed bin Tuğç sonrasında yerine Ebü'l-Kâsım Ünûcûr geçmiştir. Ünûcûr'un küçük yaşta olması sebebiyle vasi olarak Ebü'l-Misk Kâfûr atanmıştır. Ünûcûr ile yönetimi idare eden Kâfûri'nin

³⁴ Ahmet Ağırakçı, "İhşidiler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsidiler> (Erişim: 27.04.2024).

³⁵ Ahmet Ağırakçı, "İhşidiler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsidiler> (Erişim: 27.04.2024).

³⁶ Ahmet Ağırakçı, "İhşidiler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsidiler> (Erişim: 27.04.2024).

yönetimdeki etkisi büyük olduğu görülmektedir. Öyle ki askeri alanda İhşîdî ordusunda ikilik meydana gelmiştir. Kâfûr'un Kâfûriler olarak nitelendirilen askeri ordusu oluşturulmuştur.

Ûnûcûr'un ölümüyle yönetim kardeşi Ebü'l-Hasan Ali bin Muhammed'e geçmiştir. Kâfûr, bu dönemde de yönetimde yer sahibi olmaya çalışmıştır. Ali bin Muhammed, Kâfûr'u yönetimden uzaklaştırılmaya çalışmıştır. Bu girişim başarılı olmamıştır. Ali bin Muhammed'den sonra 966 yılında İhşîdîler yönetimine Kâfûr geçmiştir. Adına hutbeler okutarak yönetimin kendisinde olduğunu göstermektedir. Kâfûr ölümünden de sonra oğlu Ebü'l-Fevâris Ahmed bin Ali bin Muhammed el-İhşîdî yönetime geçmiştir. Bu dönemden sonra iç karışıklıkların yaşanması ve Fatîmîlerle olan mücadele sonucunda 969 yılında İhşîdîler dönemi sona ermiştir.³⁷

2.3. Memlûkler

Memlûkler, 13. Yüzyılın başlarında Mısır'da, Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılması ve Haçlı Seferleri'nin etkisiyle ortaya çıkmıştır. 1250 yılında temelleri atılan Memlûkler, ilk lideri olarak İzzeddin Aybek et-Türkmânî olarak kabul edilmektedir.³⁸

Siyasi yapı olarak Memlûkler, sultanın mutlak iktidarına dayanan bir siyasi yapıya sahipti. Sultan, devletin en yüksek otoritesi olarak hem askeri hem de siyasi alanda yetkilere sahipti. Sultanın altında emirler ve beyler gibi askeri ve idari yetkililere sahip bir hükümet hiyerarşisi yer almaktaydı.

Ekonomik ve ticaret olarak Memlûkler, bulundukları Nil Nehri vadisindeki verimli tarım arazileri sayesinde zengin bir ekonomiye sahipti. Tarım ürünleri, ülkenin temel ticaret ve geçim kaynaklarını oluşturmaktaydı. Bulundukları konum itibarıyla Orta Doğu ve Hint yarımadası arasındaki ticaret yollarından

³⁷ Ahmet Ağırakçı, "İhşîdîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsidiler> (Erişim: 27.04.2024).

³⁸ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, <https://islamansiklopedisi.org.tr/memlукler> (Erişim: 26.03.2024).

gelir sağlanmaktaydı. Meml  klerin ticaret ve deniz ticaret üzerinde büyük bir etkisi vardı.

Meml  kler, edebiyat, mimari, sanat ve bilim alanlarında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Mimari açıdan, Meml  k döneminde Mısır'da birçok mimari yapı inşa edilmiştir. Meml  kler, Türk asıllı bir hanedan olduğundan dolayı bu dönemde Mısır'da yapılan mimari eserlerinde Türk esintileri görülmekte ve Türk sanatı olarak algılanmaktadır. Mimari açıdan tekniklerin kullanılışı ve kullanılan tarz bakımından Meml  k mimarisinin özgün olmasını sağlamaktadır. Meml  kler döneminde Kahire'de 1267-1269 yıllarında inşa edilen I. Baybars Cami'si Meml  kler mimarisinin en önemli eserleri olarak kabul edilmektedir. Meml  kler döneminde cami yapılarına önem verilmiş olup, N  sır Muhammed Cami, Em  r K  s  n Cami, M  rid  n   Cami, Aksungur Cami,   sm  il   Cami ve şeyh   Cami inşa edilmiştir.³⁹

İlim ve kültür açısından Meml  kler, ilim bakımından İşlam tarihinin altın   ağı olarak görülmektedir. Meml  kler'in ilim bakımından gelişmeleri, Doğu İşlam dünyasına karşı Moğol seferlerinin, Endülüs'e karşı da Haçlı seferlerin gerçekleşmesi olarak görülmektedir. Bu seferler sonuncunda ülkelerini terk etmek zorunda kalan ilim insanı Meml  kler'e sığınması sonucu Meml  kler'de ilim açısından gelişmeler sağlanmıştir. Kahire ve Dımaşk şehirleri ilim bakımından önemli merkezler olmuştur. Meml  kl   yöneticiler tarafından desteklenen ilim insanları bu dönemde çalışmaları s  rd  rm  ştir. Dımaşk şehrinde bulunan 160 ve Kahire şehrinde bulunan 75 civarında medrese sayıları o dönemde ilime verilen önemi göstermektedir. Kır  at, hadis, tefsir ve fıkıh alanında çalışmalar gerçekleştirilmiş ve İbnü'l-Cezer  , Cer'ad'i, Ca'ber   ve Burh  neddin el-Kerek   gibi kır  at ilimleri insanı yetiştirilmiştir. Fıkıh alanında

³⁹ A. Fulya Eruz, "Meml  kler", *TDV İşl  m Ansiklopedisi*, C. 29, <https://islamansiklopedisi.org.tr/memlukler#2-sanat> (Erişim: 27.03.2024).

da İzzeddin bin Abdüsselâm, Bedreddin İbn Kâdî Şübhe gibi ilim insanları yetiştirilmiştir.⁴⁰

Memlûkler, 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin genişleme arzusu ve Mısır'da bulunan kutsal emanetlere sahip olma, Halifelik makamını tek kullanma hakimiyeti olma sebebiyle başlattığı seferler sonucunda, 1517 yılında gerçekleşen Ridaniye Savaşı ile Mısır'ı ele geçiren Osmanlı Devleti, Memlûkler'in siyasi yaşantısını sona erdirmiştir.

2.4. Osmanlı Devleti

Önceki başlıklarda anlatıldığı gibi Türk'lerin Afrika ile ilişkileri Osmanlı'dan önceki dönemlerde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkisi 1517 yılında Ridaniye Savaşı ile Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından alınmasıyla başlayan, 1911 yılında Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp'ın İtalyan tarafından işgal edilmesine kadar süregelen bir süreç yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin günümüzdeki isimleri Mısır, Libya, Tunus, Etiyopya, Cezayir ve Sudan olan yerlerde egemenliğini gözlemleyebiliriz. Bu bölgelerde ilişkili olmasının sebeplerinden birisi coğrafi olarak daha yakın olması görülmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in 1512-1520 yıllarında Safevî Devletinin üzerine yaptığı seferler sonunda, doğudaki hakimiyet alanını güvence altına almıştır. Bu netice itibarıyla güneye inmeyi hedefleyen Osmanlı Devleti, Memlûklerle mücadeleye başlamıştır. 1517 yılında Ridaniye Savaşı ile Memlûk askeri gücünü yenilgiye uğratan Osmanlı Devleti, Mısır'daki Memlûk hakimiyetini sonlandırıp, kendi hakimiyetini sağlamıştır.⁴¹

⁴⁰ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, <https://islamansiklopedisi.org.tr/memlукler> (Erişim: 26.03.2024).

⁴¹ Soyalp Tamçelik ve Nebahat Başbüyük, "Osmanlı Devleti'nin Afrika Kıtasıyla Olan İlişkileri ve Siyasal Gelişimin Tarihi (1517-1918)", *Küresel Politikada Yükselen Afrika*, ed. Soyalp Tamçelik, Ankara: Gazi Kitabevi, 2014, s. 163.

Osmanlı'nın Afrika kıtasına yönelmesinde belli başlı nedenler vardır. Dini olarak "hilafet" ünvanını sağlamak en önemli sebeplerinden olduğu görülmektedir. Kendisini İslami bir devlet olarak gören Osmanlı Devleti, ilk defa Halife makamını Fatih Sultan Mehmet tarafından kullanıldığı görülmektedir. O dönemde hilafetin Abbasilerden alan Memlûkler tarafından kullanıldığı görülsede cihat anlayışını kuvvetlendirmek isteyen Fatih Sultan Mehmet'in idaresindeki Osmanlı tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için ve kutsal emanet olarak nitelendirilen İslam Peygamberi olan Hz. Muhammed'in döneminden kalan İslami açıdan önemli görülen eşyaları da kendi himayesi altına almak isteyen Yavuz Sultan Selim tarafından Memlûklere karşı 1517 yılında Ridaniye Savaşı gerçekleştirilmiştir.

1517 yılındaki Ridaniye Savaşını kazanan Yavuz Sultan Selim, Halife makamını kullanma yetkisini tamam anlamıyla Osmanlı Devleti'ne geçmesini sağlamıştır. Kazanılan bu makam neticesinde İslam dünyasının hakimi konumuna geçmiştir.

Kazanılan bu makam neticesinde İslamiyet'i kabul etmiş diğer devletler ve topluluklar ile sonrasında yapılacak ilişkilerde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu etkinin uzun süre devam ettiği de görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Afrika'ya yönelmesindeki nedenler birisi de ekonomik nedendir. Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'daki Avrupalı devletlerin hakimiyeti altında bulunan hanedanlıkları himayesine katmayı amaçlamıştır. Garp Ocakları olarak isimlendirilen Kuzey Afrika'daki Trablusgarp, Tunus ve Cezayir bölgesini hakimiyet altına alarak bu alandaki yapılan ticaretten yararlanma amacı bulunmaktaydı.

Garp Ocakları, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Trablusgarp, Tunus ve Cezayir bölgelerinin bütünü için kullanılan ifadedir. Osmanlı Devleti,

bu bölgeyi hakimiyeti altına almasıyla Batı Akdeniz’de hakimiyet sağlamaya başlamıştır.⁴²

Bu bölgelerin fethinin başlangıcı, ilk olarak 1516’da Oruç Reis komutasında Cezayir seferi ile başlamıştır. 1551’de Trablusgarp’a ve 1574’te Tunus’a yapılan seferlerle bu bölgeler Osmanlı’nın egemenliğine geçmiştir.⁴³

19. Yüzyıldan itibaren sınırları içerisinde hakimiyet gücünü kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, bu bölgede etkisini zaman içerisinde kaybetmeye başlamıştır. Yüzyıllarca bu bölgede hakimiyetini sürdüren Osmanlı Devleti, Batılı devletlerin sömürgecilik politikası sonucu toprak kayıpları yaşamıştır. 1830 yılında Fransa’nın Cezayir’i işgaliyle başlayan bu sürecin akabinde, 1517 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katılan Mısır, resmi olarak 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti parçası olarak kabul görse de 1798-1801 yılları arasında Fransa tarafından, 1882’de ise Birleşik Krallığı tarafından işgal edilmiş ve fiili olarak himayesi altına girmiştir. Bu durum 1. Dünya Savaşıyla resmi statü kazanmıştır.⁴⁴

Kuzey Afrika’da yer alan Tunus, stratejik konumu gereği 16. yüzyılında Osmanlı Devleti’yle İspanya arasında hakimiyet mücadelesi yaşanmıştır. 1517’te Osmanlı Devleti himayesine geçen Tunus, 1881 yılında Fransa’nın işgali sonucunda hakimiyetini yitirmiştir.

2.5. Türkiye – Afrika İlişkileri

Tarihsel olarak bakıldığında Türk-Afrika ilişkileri Osmanlı öncesine dayanmaktadır. Öncelikle Türklerin kurduğu Tolunoğulları Devleti’nin Mısır’da egemen olması Türk-Afrika ilişkilerinde başlangıç olarak kabul edilmektedir.

⁴² Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, <https://islamansiklopedisi.org.tr/garp-ocaklari> (Erişim: 30.04.2024).

⁴³ Atilla Çetin, "Garp Ocakları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, <https://islamansiklopedisi.org.tr/garp-ocaklari> (Erişim: 30.04.2024).

⁴⁴ <https://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=1517%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Osmanl%C4%B1%20%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu%20idaresine,bu%20%C3%BClkenin%20fiili%20himayesine%20girmi%C5%9Ftir>. (Erişim: 08.04.2024).

Sonralarında yönetimini Türklerin oluşturduğu İhşîdîler ve Memlûklerin (Kölemenler) Mısır'da egemen olduğu görülmektedir. Kurulan devletlerin coğrafi olarak sınırları Kuzey Afrika'da yer almaktadır. İlerleyen süreçte Osmanlı döneminde Türk-Afrika ilişkilerinde yoğunluk yaşandığı görülmektedir. Afrika'daki bağımsız devletlerinin bir kısmı özellikle Kuzey Afrika ülkesi olarak adlandırılan ülkelerin tarihsel açıdan bakıldığında coğrafi olarak belli bir kısmı veya tümüyle Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında yer almaktadır.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nin 16. Yüzyıldan 20. Yüzyılına kadar Afrika Kıtası'nın kuzeyinde büyük bir bölümünde hakimiyet sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte Avrupa devletlerinden İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi sömürge arayışı içerisine girmediği. Dil, kültür ve din bakımından dayatmacı politikalar yürütmediği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki hakimiyeti ve uyguladığı bu politikalar, sömürgeci devletlerin faaliyetlerine engel teşkil ettiği de görülmektedir.⁴⁶

Türkiye, ilke olarak olanaklar ölçüsünde tüm Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Bunu yaparken de ayrımcı davranmamıştır. Başka bir deyişle, ister Afrika'daki Arap ülkeleri olsun, isterse Sahraaltı Afrika ülkeleri olsun, tüm Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıma ve diplomatik ilişkiler kurma gayreti içerisinde bulunmuştur. Bu ülkelerin bir bölümünde büyükelçilikler ve konsolosluklar kurarak ilişkilerin resmi düzeyde ilerlemesini sağlamayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, geleneksel ve tarihi ilişkilerimizin bulunduğu Kuzey Afrika'da bulunan ülkeler ile ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin göreceli olarak daha da geliştiği görülmüştür. Sahraaltı Afrika'da bulunan ülkelerle ilişkilerin Kuzey Afrika'daki ülkelerle eşit düzeyde geliştirilmemesinin sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerin başlıca nedenleri,

⁴⁵ Numan Hazar, *Türkiye-Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, s. 135.

⁴⁶ Mustafa Dinçer, *Türkiye - Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı* (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 568896), s. 33.

Sahraaltı Afrika ile Türkiye arasındaki mesafe sorunu, tarihsel olarak ilişkilerin oluşmamış olması ve deneyim eksikleri olarak görülmektedir.⁴⁷

Türkiye, Afrika Kıtasında bulunan ülkeler ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirmesine özen göstermiştir. 1998 yılı Türkiye-Afrika ilişkilerinde dönem noktası olarak nitelendirilmektedir.

1998 Afrika Açılım Eylem Planı'yla Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır. 1998 yılında dönemin Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem tarafından oluşturulan Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye'nin Afrika'ya yöneliminde mihenk taşı olarak görülmektedir.

Türk dış politikasında uzun yıllar ihmal edilen bölge olarak görülen Afrika Kıtasına yönelimdeki en önemli adımıdır. Afrika Açılım Eylem Planı, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki varlığını ve etkisini artırmayı amaçlayan kapsamlı bir strateji planıdır. Bu politikayla birlikte Türkiye'nin ekonomik, diplomatik, kültürel ve sosyal alanlarda Afrika ile ilişkileri güçlendirmesi hedeflenmiştir. Planın içeriği bakımından incelendiğinde diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi, ekonomik iş birliği ve ticaretin geliştirilmesi, eğitim ve kültürel iş birliği, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Büyük devletler ve bölgesel güç aktörleri, 2000'lilerle birlikte Afrika kıtasına yönelik ilişkilerini geliştirmek amacıyla politikalarını geliştirdiği görülmektedir. Ekonomik, siyasi ilişkilerini sağlamlaştırmak ve mevcut ilişkilerini devamlılığını sürdürmek isteyen küresel güçler, kendi aralarında Afrika üzerinden rekabete girdikleri görülmektedir.⁴⁸

1998 Afrika Açılım Eylem Planı'yla dış politikada Afrika'ya yönelik çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda yapılan faaliyetlerin başında Türkiye'nin 2005 yılında "Afrika Yılı" ilan etmesi olarak görülmektedir. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirveleri ile ivme kazanan ilişkilerin devamlılığını

⁴⁷ Hazar, *Türkiye-Afrika İlişkileri*, s. 235-236.

⁴⁸ Mustafa Dinçer, *Türkiye - Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı* (Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 568896), s. 88.

kazandırmak amacıyla yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Türkiye'nin Afrika'yla ilişkilerini devletler düzeyinde geliştirmek için büyükelçiliklerinin sayısını arttırmaya yöneldiği görülmektedir.⁴⁹

Afrika Açılım Eylem Planı 1998 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından oluşturulmuştur. Afrika Açılım Eylem Planında, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ticari, eğitim, ekonomik, siyasi, kültürel, savunma, diplomasi alanlarında ilişkilerini karşılıklı geliştirilmesi için bir ortam amaçlandığı görülmektedir.⁵⁰ Afrika Açılım Eylem Planı kapsamında yapılan çalışmalar şunlardır; Afrika kıtasında elçilik ve temsilcilik bulunmayan ülkelere elçilikler ve fahri konsoloslukların açılması, Afrika Kalkınma Bankasına üye olunması, Afrika'ya üst düzey bürokratik heyetlerin gönderilmesi ve mevkidaşlarıyla görüşmelerin sağlanması, Türkiye'den çeşitli alanlarda uzmanların gönderilmesi, karşılıklı olarak iş insanlarının ziyaretler gerçekleştirilmesi, insani yardımların yapılması gibi konular yer almaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Eylem Planını oluşturulmasında, yeni pazarlar aramak, uluslararası alanda görünürlüğü arttırmak ve destek alanını genişletmek, nüfuz alanını genişletmek nedenleri de yer almaktadır.

Türkiye açısından, 1998 Afrika Açılım Eylem Planı sonrasında atılan en önemli adım 2005 yılında Afrika Yılı ilan edilmesidir. Ekonomik ve ticari anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'nda yer alan politik hamleler bu dönemde faaliyete geçtiği görülmektedir.

1.Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi 2008 yılında Türkiye'nin ev sahipliğiyle İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde alınan kararlar ve kabul edilen belgelerin içeriğinde “tarım, kırsal kalkınma, su

⁴⁹ Barış Şengül, *21. Yüzyılda Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri (2005-2015)* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 407011), s. 102.

⁵⁰ Ebrar Oğurlu, “1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm”, *Avrasya Etüdları*, C. 54, S. 2 (2018), s. 74.

kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, enerji ve ulaşım, kültür, altyapı, iletişim, turizm ve eğitim, medya, bilgi ve iletişim teknolojisi, çevre” konularının öncelikli olarak yer aldığı görülmektedir.⁵¹

19-21 Kasım 2014 tarihlerinde Ekvator Ginesi’nde 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi gerçekleştirilmiştir. 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nde Afrika Birliği’nin temsilcileri arasında zirvenin ev sahipliğini yapan Ekvator Ginesi Cumhurbaşkanı, Afrika Birliği başkanlığını yapan Moritanya, Cezayir, Nijerya, Güney Afrika, Senegal, Kenya, Gana, Libya, Çad, Zimbabve ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti temsilcileri ile gözlemci olarak 32 Afrika ülke delegasyonu yer almıştır. Gerçekleştirilen 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesinde kabul edilen “2015-2019 Ortak Uygulama Planı” çerçevesinde beş yıllık çizelge oluşturulmuştur. 2015-2019 Ortak Uygulama Plan’ı kapsamında ticaret ve yatırım, eğitim ve kültür, kırsal ekonomi ve tarım, enerji ve ulaştırma, barış ve güvenlik gibi projelerin gerçekleştirilmesi düşünülmüştür.⁵²

16-18 Aralık 2021’de Türkiye’nin ev sahipliğinde İstanbul’da 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Zirve’de temel düşünce olarak “Birlikte Kalkınma ve Refah İçin Güçlendirilmiş Ortaklık” kabul edilmiştir. 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’ne “2022-2026 Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir. 2022-2026 Ortak Uygulama Planı içeriği bakımından barış, güvenlik ve yönetim, eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri becerileri, altyapı geliştirme ve tarım, gençlik ve kadın gelişimi, dayanıklı sağlık sistemlerine teşvik gibi konuların ele alındığı görülmektedir.⁵³ 4. Zirve 2026 yılında Afrika’da yapılması planlanmaktadır.

⁵¹ Barış Şengül, *21. Yüzyılda Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri (2005-2015)* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 407011), s. 104.

⁵² Türkiye-Afrika İlişkileri, “<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>” (Erişim: 01.06.2022)

⁵³ 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nin Ardından, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/67997/3_turkiye_%E2%80%933_afrika_ortaklik_zirvesinin_ardindan (Erişim: 17.06.2022).

Türkiye'nin Afrika kıtası ile oluşturduğu ilişkiler sonucunda kıtada birçok diplomatik ilişkiler gelişmiştir ve karşılıklı büyükelçilikler ve başkonsolosluklar açma faaliyetleri gerçekleşmiştir. Türkiye, 43 ülkede büyükelçilikler ve başkonsolosluklar açmıştır. 37 Afrika ülkesi de Ankara'da büyükelçilikler açmıştır ve faaliyetlerini yürütmektedir.

Büyükelçilikler ve başkonsolosluklar dışında STK'ların ofisleri bulunmaktadır. TİKA örneği üzerinden bahsedilecek olunursa, TİKA 22 Program Koordinasyon Ofisiyle faaliyetlerini Afrika'da gerçekleştirmektedir.

2.5.1. Türkiye – Mısır İlişkileri

1882 yılında bölgede Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ayaklanma sonrası, Mısır toprakları Birleşik Krallığı tarafından işgal edilmiştir. 1. Dünya Savaşı ile resmi olarak Mısır, Birleşik Krallığı'nın kontrolü altına geçmiştir. 1922 yılında Ahmed Fuad ile Birleşik Krallığı'nın ayrılarak bağımsızlığını kazanmış olsa da Süveyş Kanalı üzerinde Birleşik Krallığı'nın kontrolünde kalmıştır.

Ticari olarak önemli bir konumda olan ve toprak sınırları içerisinde Süveyş Kanalı bulunan Mısır, bölgesel ve uluslararası alanda önemli bir yerde yer almasına neden olmaktadır. 1952 yılında gerçekleşen ve Hür Subaylar Darbesi olarak adlandırılan, darbe sonrası yönetime geçen Cemal Abdünnâsır, 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirme çabasına gitmiştir. Bu durum Birleşik Krallığını, Fransa'yı ve İsrail'i huzursuz etmiştir.

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli olaylardan birisi Bağdat Paktı'nın kurulması olarak görülmektedir. Kurulan bu paktı Mısır, Araplara müdahale edilmesi için kurulan bir pakt olarak görmektedir. Mısır, Suriye ile bu paktta Irak'ın yer almaması için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu paktın İsrail'i desteklemek için bir aracı olduğunu düşünen Mısır, Türkiye'nin 1956 yılında İsrail ile ilişkilerine mesafe koyması rağmen Mısır'ın bakış açısını ve duruşunu değiştirmemiştir. Türkiye'nin Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi konusunda Batılı ülkelerle aynı fikirde olması ikili ilişkilerde olumsuzluklar oluşmasına neden olmuştur. Mısır ile olumsuz bir ilişkisi bulunan Türkiye'nin

Birleşmiş Milletler’de Kıbrıs konusunda yapılan oylamada Arap desteğini alamamıştır ve Arapların Yunanistan’ı destekleyici oy kullanmışlardır. Yaşanan olaylar neticesinde Türk kamuoyunda Nasır karşıtı izlenim oluşmuştur. Bu karşıtlığın oluşmasında Adnan Menderes’in söylemleri de yer almaktadır.

1970 yılında Nasır’ın ölümüyle Mısır’ın başına geçen Enver Sedat ilk yıllarında kendisinden önceki lider olan Nasır’ın dış politikasını muhafaza etme yönelimindeydi. 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı sonrasında, 1975 yılında Sovyetler Birliği’yle ilişkilerini azaltan Mısır’ın, bu süreçler sonunda Batı’ya yönelimi arttığı görülmektedir. 1978 yılında ABD’nin gözetiminde, Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Sözleşmesiyle Mısır, İsrail’i tanımıştır. 1981 yılında Enver Sedat’a yönelik yapılan suikast sonucunda ülkenin başına Hüsnü Mübarek geçmiştir.

Hüsnü Mübarek yönetimindeki Mısır ile Türkiye arasında ilişkiler konusunda iyi yönde gelişimler yaşanmıştır. 2010-2011 yıllarında Mısır’da Yasemin Devrimi gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen protestolar neticesinde 11 Şubat 2011 yılında Hüsnü Mübarek görevinden ayrılmıştır. 2012 yılında seçimle göreve gelen Muhammed Mursi’yi Türkiye tarafından desteklenmiştir. 2013 yılından Mısır’da gerçekleşen askeri darbe sonucunda Mısır’daki Mursi yönetimi sona ermiştir. Bu gerçekleşen darbe sonucunda Türkiye tarafından tepkiler oluşmuştur. Yaşanan darbeye kadar iyi yönde seyreden Türkiye-Mısır ilişkilerinin, darbeye iki taraf arasında olumsuz bir yönelime gidilmesine neden olmuştur. Darbeye tepki gösteren Türkiye’nin Mısır’daki büyükelçilik ve konsolosluk faaliyetlerini devam ettiği görülmektedir. 2022 yılında Katar’da gerçekleştirilen, Dünya Kupası müsabakalarında iki liderin gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda iki devlet arasındaki ilişkilerin normalleşme dönemine geçilmesi amaçlandığı görülmektedir. 2024 yılında Mısır lideri Sisi’nin Türkiye gelip Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmesi, ileriki dönemlerde ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde adımların atılacağını göstermektedir.

2.5.2. Türkiye – Sudan İlişkileri

1 Ocak 1956 yılında bağımsızlığını kazanan Sudan'ı tanıyan ilk devletlerden birisi Türkiye olmuştur. Türkiye, 1 Ocak 1957 yılında Hartum'da kurduğu Büyükelçilikle faaliyetlerine başlamıştır. Sudan, 14 Eylül 2009 yılında Ankara'da kurduğu Büyükelçilikle faaliyetlerine başlamıştır.

Türk dış politikasında 1998 Afrika Açılım Eylem Planı'yla Afrika'ya yönelik yönelimi artan Türkiye'nin Sudan ile ilişkilerini geliştirme yönünde adım atmıştır. İlişkilerin ekonomik açıdan geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu durumun iki tarafı içinde olumlu yönde etkileneceği görülmektedir. Ekonomik açıdan gelişmek isteyen Sudan'da faaliyetlerini gerçekleştiren Türk şirketlerinin, bu bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda hem Sudan hem de Türkiye ekonomisine katkıda bulunduğu görülmektedir. Tarım arazisi bakımından verimli topraklara sahip olan Sudan'da Türkiye'nin tarım arazisi kiralama politikası gerçekleştirilmek istenmiştir. Afrika kıtasında tarım arazisi kiralayan Çin, Fransa ve kıta dışı ülkelerinin faaliyetlerinden geri kalmak istemeyen Türkiye, öncelikle bu faaliyeti için Sudan'ı tercih etmiştir. 2013 yılından itibaren bu politikasını gerçekleştirmek için görüşmelerde bulunan Türkiye, Sudan ile protokoller imzalamıştır. İki ülke ortaklığıyla kurulan Türk Sudan Uluslararası Tarım ve Hayvancılık Anonim Şirketi bu alanda atılan önemli adımlardan birisidir. Hedeflenen politikanın 10 yıllık bir süreç neticesinde Türkiye tarafından tek taraflı olarak, 1 Aralık 2023 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tasfiye edildi görülmektedir. Bu tasfiyenin gerçekleştirmesindeki nedenin Sudan tarafından gerçekleştirilmesi gereken taahhütlerin yerine getirilmemesi olarak görülmektedir.

Çin, Almanya, Fransa, İspanya gibi ülkelerin Afrika kıtasında uzun süreli arazi kiralama veya satın alınması gibi yatırım faaliyetleri ileriye yönelik gıda alanında dışa bağımlılığının oluşmaması için atılmış politikalar olduğu görülmektedir. Aynı amaçla girişimlerde bulunan Türkiye'nin Sudan'da gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetin olumsuz sonuçlanması, Türkiye'nin bu konuda faaliyetlerde bulunmayacağı anlamına gelmemektedir.

2.5.3. Türkiye – Fas İlişkileri

İki devlet arasındaki ilişki 17. Yüzyılında Osmanlı Devleti- Fas Sultanlığından beri sürmektedir. Akdeniz ile Atlas Okyanusu arasında yer alan Fas, ekonomik açıdan konumu sebebiyle önemli bir konumda yer almaktadır. 1956 yılında hem Fransa'dan hem de İspanya sömürgesinden ayrılarak bağımsızlığını kazanan Fas ile Türkiye ilişkisi o tarihten itibaren iyi yönde ilişkisi içerisinde ilerlemektedir. 1990'lı yıllarda Afrika'ya yönelik girişim olarak adlandırılan, Afrika Açılım Eylem Planı kapsamında Fas ile ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan, Ortadoğu'yu ve Kuzey Afrika'yı etkisi altına alan Arap Baharı, Fas'ta etkisini çok süre geçmeden 2011 yılında göstermiştir. Fas'ta yaşanan eylemler sonucunda Anayasa'da değişikliklere gitmiştir. Fas, Arap Baharı yaşayan diğer ülkelerden daha şiddetsiz ve olaysız bir şekilde bu süreci geçirmiştir. Bu sürecin diğer ülkelere rahat sakin geçmesinde, Fas kralı olan VI. Muhammed'e Fas halkı tarafından duyulan saygı ve sevgiden dolayı olduğu düşünülmektedir.

2016 yılında Türkiye'de başarısız darbe girişimi gerçekleşmiştir. Darbe girişimi sürecince Fas, Türkiye'yi destekleyen ilk devletler arasında bulunmaktaydı. Darbe girişiminden 3 sonra Fas'ta Türkiye'yi desteklemek amacıyla gösteri gerçekleşmiştir. Bu yürüyüşün Fas kamuoyunca Türkiye'yi desteklediğinin göstergesidir. Bu gösteride, Türkiye'nin meşru idaresinin desteklediğinin ve darbe girişiminin kınandığı ifade edilmiştir.⁵⁴ İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkileri arttırılmaya gidildiği görülmektedir.

2.5.4. Türkiye-Tunus İlişkileri

1574'ten 1883'e kadar Osmanlı Devleti himayesinde bulunan Tunus toprakları, 1883 yılında Fransa tarafından işgal edilmiştir. 1956 yılında

⁵⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimine-fasta-protesto/610666> (Erişim: 11.03.2024).

bağımsızlığını kazanan Fas ile Türkiye'nin diplomatik ilişkileri bu tarihten itibaren iyi yönde ivmede bulunmaktadır. Bağımsızlığı ardından ilk devletler arasında Türkiye bulunmaktadır.

Kasım 2010 yılında Fas'ta meydana gelen Yasemin Devrimi, ülke içerisinde birçok protestonun yapılması devamında iç karışıklıklar meydana gelmiştir. Arap Baharının ilk gerçekleştiği ülke olarak konumlandırılmaktadır. Tunus'ta gerçekleşen bu protestolar, diğer Arap ülkelerinde meydana gelecek olan protestolara önyak olmuştur. Zeynel Abidin Bin Ali'nin Tunus'u terk ederek hükümetin değişmesiyle sonuçlanmıştır. Yaşanılan Yasemin Devrimi döneminde Tunus ile Türkiye arasındaki ilişkilerin devam ettiği görülmektedir. 2011 yılında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 2012 yılında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulması gibi iki devlet arasında yaşanan gelişmelerin, Yasemin Devri döneminde ve sonrasında ilişkilerin sekteye uğramadığının göstergesidir.

1981 yılında yapılan Turizm İşbirliği Anlaşmasıyla başlayan iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin, yıllar içerisinde özellikle ekonomik alanda anlaşmalar ve protokoller yapılmıştır. Özellikle 2004 yapılan Serbest Ticaret Anlaşmasıyla ilişkilerin ekonomik alanda ilişkilerin geliştiği ve gelişeceği görülmektedir.

2.5.5. Türkiye-Libya İlişkileri

1551 yılından 1912 Uşi anlaşmasına kadar sürede Osmanlı Devleti himayesinde yer alan toprakların, 1912 Uşi anlaşmasıyla İtalya'nın kontrolüne geçmiştir. 1951 yılında İtalya'nın kontrolünden ayrılarak Libya Krallığı kurulmuştur. Kurulan Libya Krallığı'nın başında bulunan Kral Sidi Muhammed İdris El Mehdi es-Senusi, 1969 yılında Libya ordusunda bulunan genç subaylarının gerçekleştirdiği darbe sonucunda devrilmiştir. Bu darbe sonucunda Libya'nın başına Albay olan Muammer Kaddafi geçmiştir.

Kaddafi döneminde kendisinin “Üçüncü Evrensel Teori” olarak adlandırdığı, Sosyalizm ve İslam karışımı bir politika izlemiştir. Kaddafi, izlemiş olduğu iç ve dış politikalarda Mısır lideri Nasır'dan etkilendiğini ifade etmektedir. Kaddafi,

Ortadoğu’da ve Afrika’da emperyalizm ve siyonizme karşı bir Arap Birliği yapısı kurmak istiyordu. Kaddafi, 1970 yılında Afrika’da faaliyet göstermesi amacıyla İslami Davet Cemiyeti’ni kurdu. Bu yapının amacı, Kaddafi yönetimindeki Libya’nın Afrika’daki ülkelere yardımlarda bulunarak, ABD ve İsrail ile olan ilişkilerin önüne geçmektir. İsrail tarafından Arap karşı yapıldığı ifade edilen zulme karşı bir politika olarak Arap Birliği’ni kurmak isteyen Kaddafi, Mısır lideri Nasır’ın ölümüyle dış politikasında değişime giden Mısır’dan dolayı Arap Birliği düşüncesinden vazgeçerek, İslam Birliği kurmayı amaçlamıştır.

1971’den 1973’e kadar ABD yanlısı bir politika izleyen Türkiye’de 1973 yılında Ecevit hükümetinin gelmesiyle Batılı bir dış politika yerine çok yönlü bir dış politikası izlenmesi kararlaştırılmıştır. ABD’ye karşı mesafeli bir politika izlemeye başlayan Türkiye’ye Arap dünyasından sempati uyanmaya başlamıştır. Özellikle 4. Arap-İsrail Savaşında ABD’nin Türkiye’de yer alan İncirlik Üssü’nü kullanmayı istemesi ve Türkiye tarafından olumsuz cevap alması, Arap dünyasında olumlu düşüncelerin oluşmasına yol açmıştır. Bu dönemlerde Kıbrıs sorunuyla ilgilenen Türkiye’nin bu konuda uluslararası alanda yalnızlık hissiyatı yaşamaktaydı. Kıbrıs Barış Harekati, Kaddafi yönetimindeki Libya tarafından Müslümanların savunulması ve cihat olarak görmüş, ekonomik ve askeri yardımlarla desteklemiştir. Mısır lideri Nasır’ın ölümü sonrasında destekçi bir ülke arayışı içerisinde bulunan Libya’nın bu dönemde Türkiye’ye yakınlaşmasında Müslüman devletler arasında bir birlik kurma amacıydı. Kaddafi’ye göre Türkiye’yi bu politikaya ikna ederse, Müslüman devletler tarafından olumlu izlenimin artacağını düşünmekteydi.

Libya, ihracatının büyük çoğunluğunu petrol ile yapmaktaydı. Ülkede tarımsal ve sanayi alanında gelişmeler düşük seviyede olması sebebiyle dışa bağımlılığı bulunmaktaydı. 1975 yılında Libya Başbakanı Abdüsselam Callud’un Türkiye’ye ziyaretiyle iki ülke arasında kültürel, ticari ve teknik gibi konularda işbirliği, askeri eğitim ve malzeme üretimi gibi konularda görüşmeler gerçekleşmiştir. Libya gelişim göstermek amacıyla kalkınma girişimlerinde bulunmuştur. Türkiye tarafından desteklenen bu girişimler, Türkiye’den iş gücü

olarak 4000-5000 kişi aralığında Türk içi Libya’da çalışmaya gitmiştir. 1980 yılında Türkiye Genelkurmay Başkanı Kenan Evren nclğnde Türkiye’de bir darbe gerçekleşmiştir. Gerçekleşen darbe sonrasında Kaddafi, Kenan Evren’i kutlayarak ilişkilerin dostane bir şekilde devam edilmesini istediğini ifade etmiştir.

Türkiye’nin NATO yesi olmasını eleştiren Kaddafi, NATO’yu Amerika’nın isteklerini gerçekleştirme hususunda kullanılan bir yapı olduğunu düşünmekteydi. Kaddafi yönetimindeki Libya, Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde eleştirmekteydi. 1991 yılına kadar, küçük sorunların önemli boyutlarda sorun oluşturmadığı görülmektedir. Kaddafi, planladığı hedefler doğrultusunda Türkiye’nin önemli bir adım olacağını düşündüğü için ilişkileri sıcak tutma taraftarı olduğu görülmekteydi.

1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşında iki taraf arasında bazı düşünce ayrılığına gittiği görülmektedir. Kaddafi, İncirlik ss’nn kapatılması talebinde bulunmuş. Bu talep, Türkiye tarafından ise kendi dış politikasına yönelik davranışların başka taraflarca ynlendirilemeyeceğini ve talebin kabul görmeyeceğini ifade etmiştir.

Libya ile Türkiye arasında yaşanan gerginliklerden birisi de 1996 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan’ın Libya ziyaretinde yaşanmıştır. Ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla bu ziyareti gerçekleştiren Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan, Kaddafi tarafından ağır eleştirilerde bulunması ve buna karşı tepki göstermemesi Türk kamuoyunda tepki oluşmasına neden olmuştur. Bu durum neticesinde iki tarafta karşı tarafta bulunan Bykelilerini geri çağırmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durumun ikili ilişkilerin olumsuz bir durumda olduğunun göstergesidir.

2010 yılında Tunus’ta başlayan, Ortadoğu’yu ve Kuzey Afrika’daki ülkeleri etkileyen bir süreç gerçekleşmekteydi. Bu olaya Arap Baharı adı verilmekteydi. Dalgalar halinde ilerleyen süreç, Libya’da 2011 yılında başlamıştır. Kaddafi, muhaliflere karşı katı bir direniş sergilemekteydi. Ülkedeki karışıklık süreç

içerisinde iç savaşı doğru ilerlemekteydi. Bu süreç, NATO tarafından gerçekleştirilen hareket sonucunda Kaddafi'nin direnci kırılmıştı. Direnci kırılan Kaddafi'nin, muhalifler tarafından öldürülmesiyle Libya'da Kaddafi dönemi sona ermiştir.

Kaddafi dönemi sonrasında, Türkiye ile Libya ilişkileri devam etmiştir. Türkiye, Ulusla Geçiş Konseyi'ni "Libya halkının tek temsilcisi" olarak tanımıştır. Türkiye, Kaddafi dönemi sonrasında Libya'ya ilk Büyükelçi atayan ilk ülke olmuştur. Türkiye ile Libya arasında Libya'nın istikrarı amacıyla anlaşmalar gerçekleştirilmiştir. İki taraf arasında ilişki olumlu yönde ilerlediği görülmektedir.

3. BÖLÜM

TÜRK KAMU KURUMLARI VE STK'LARIN FAALİYETLERİ

Türkiye, Afrika'daki yumuşak gücünü arttırma amacıyla kamu kurumları ve STK'lar vasıtasıyla faaliyetler yürütmektedir. Toplumsal alanda etkinliğini genişletmek ve insani yardım amacıyla bu faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler; eğitim, sağlık ve temel ihtiyaçlara destek gibi toplumsal düzeyde yararlı faaliyetler sağlanma amaçlanmaktadır.

3.1. TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

TİKA, 1992 tarihli 480 sayılı kanun hükmünde kararname ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak birim “Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İş Birliği Başkanlığı” adıyla kurulmuştur.⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti'nin, dış politika faaliyetlerinde uygulamacı birim halindedir. 2011 yılında, kanun hükmü kararname ile isim değişikliğine geçen birim “ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” faaliyetlerine yürütmeye devam etmiştir. İsim değişikliğindeki sebebiyet faaliyetlerinin alansal yönelimlerinin farklılaşması değil, faaliyet alanlarını genişletmesi olarak değerlendirilmektedir. Kuruluşun ilk dönemlerinde Türkiye'nin 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden ayrılan Orta Asya'da bulunan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerini geliştirme amacındaki faaliyetleri uygulama birimi olarak nitelendirilir. TİKA, 2018 tarihli 30479 sayılı Resmi Gazetede yer alan “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” başlıklı 37'nci bölümünde yer alan 521. Madde uyarınca Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.⁵⁶

⁵⁵ “Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkın Kanun Hükmünde Kararname (480 Sayılı KHK)” Resmi Gazete, 21124 (27.01.1992).

⁵⁶ “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (4 Numaralı CBK)” Resmi Gazete, 30479 (15.07.2018).

TİKA, eğitim ve teknik faaliyetleri yanında sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunarak Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç kazanımında önemli rol oynayan kuruluşlardandır. TİKA, Afrika'da yer alan Çad, Cezayir, Cibuti, Etiyopya, Gambiya, Gine, Güney Afrika, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Mozambik, Namibya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tanzania, Tunus ve Uganda'da bulundurdıkları koordinasyon ofisleriyle faaliyetlerini yürütmektedir.⁵⁷

Afrika kıtasında gerçekleştirdikleri faaliyetler o bölgedeki ihtiyaç ve taleplere göre gerçekleştirilmektedir. Değerli madenlere sahip Güney Afrika Cumhuriyet'inde gerçekleştirilen "Kuyumculuk ve Takı Tasarım Meslek Okulu" projesi bölgelerin ihtiyaçlarına göre gerçekleştirildiğine örnek teşkil etmektedir.⁵⁸

Her bölgenin ve her ülkenin ihtiyaç ve istekleri farklı olması muhtemeldir. Bu nedenle faaliyet alanlarında ayrımlara gidilmiştir. Bu ayrımlar eğitim projeleri, tarım ve kırsal kalkınma projeleri, sağlık hizmetleri projeleri ve altyapı projeleri vb. alanlara ayrılabilir.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye'nin Afrika'daki eğitim sektörüne yönelik önemli faaliyetler yürütmektedir. TİKA'nın Afrika'daki eğitim projeleri genellikle okul yapımı mevcut okulların iyileştirilmesi, eğitim materyallerinin sağlanması, öğretmen eğitim programları düzenlenmesi ve teknolojik altyapının geliştirilmesi gibi alanları kapsamaktadır. Bu projeler, Afrika'daki eğitim kalitesinin artırılması, okula erişimin ve eğitim imkanlarının genişletilmesi ve öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirmesi için önemli bir rol oynamaktadır. TİKA'nın Afrika'daki eğitim faaliyetleri, Türkiye'nin bölgesel kalkınma yardımı politikalarının bir parçası olarak değerlendirilmekte ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki dostluk ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Tanzania'da gerçekleştirilen "Afet ve Acil Durum Müdahalelerine Giriş"

⁵⁷ <https://tika.gov.tr/ofislerimiz/> (Erişim: 30.04.2024).

⁵⁸ <https://tika.gov.tr/tika-guney-afrikada-kuyumculuk-ve-taki-tasarim-meslek-okulu-projesini-hayata-gecirdi/> (Erişim: 18.05.2024).

programı, Türkiye’den gelen 5 acil tıp uzmanı tarafından başarıyla gerçekleştirilmiştir. Program sonunda Tanzanya Sağlık Bakanlığı adına Dr. Elias Kwesi’nin program sonu konuşmasında TİKA ile Türkiye Sağlık Bakanlığına teşekkür etmesi, TİKA vasıtasıyla eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetin Türkiye’ye karşı olumlu izlenimler sağlamıştır.⁵⁹

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye’nin Afrika kıtasındaki ekonomik kalkınma çabalarına destek olmak amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Bu projeler genellikle altyapı geliştirme, tarım, sağlık, turizm, enerji ve ticaret gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Örneğin, TİKA tarafından gerçekleştirilmiş olan “Kunduracılık Atölyesi” projesi kapsamında, Ugandalı yetimlerin ülke ekonomilerine katkı sağlanması amaçlanmıştır.⁶⁰

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Afrika kıtasındaki tarım ve kırsal kalkınma projeleriyle bölgedeki tarımsal potansiyeli artırmayı ve kırsal kesimde yaşayanların yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu projeler genellikle Türkiye’nin tarım alanındaki bilgi birikimi ve deneyiminden faydalanarak, yerel çiftçilerin tarımsal üretkenliklerini artırmayı amaçlanmıştır. Sulama sistemlerinin kurulması, tarım ekipmanlarının temini gibi faaliyetler, TİKA’nın Afrika’daki tarım projelerinde ana unsur olarak nitelendirilebilir. Bu projelerin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir olması önemli bir unsurdur. Bu projelerin neticesinde bölgelerdeki tarımsal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Örneğin, TİKA, AVİDA Vakfı ve Bengo Valiliği işbirliğiyle gerçekleştirilen tohum, gübre ve ilaç desteğiyle tarımcılık yoluyla geçimini sağlayan Angola’daki çiftçilere katkı sağlanmıştır.⁶¹

Tablo 1: TİKA 2023 Yılı Performans Göstergesi Gerçekleşmeleri izleme formu

⁵⁹ <https://tika.gov.tr/tanzanyada-afet-ve-acil-durum-mudahalelerine-giris-egitimi-tamamlandi/> (Erişim: 25.04.2024).

⁶⁰ <https://tika.gov.tr/detail-tika-uganda-da-genclerin-istihdami-icin-kunduracilik-atolyesi-kurdu/> (Erişim: 27.04.2024).

⁶¹ <https://tika.gov.tr/tikadan-angoladaki-ciftcilere-destek/> (Erişim: 29.04.2024).

Performans Göstergesi	Hedeflenen Gösterge Değeri	Yılsonu Gerçekleşme Değeri	Gerçekleşme Durumu
Afrika açılımı çerçevesinde kalkınma iş birliği bağı kurulan ülke sayısı	50	50	Hedefe Ulaşıldı
Balkanlar ve Doğu Avrupa’da kalkınma iş birliğini geliştirmek üzere gerçekleştirilen proje sayısı	350	220	Kısmen Ulaşıldı
Balkanlarda ortak tarihi ve kültürel mirasımızı korumaya yönelik faaliyet sayısı	50	35	Kısmen Ulaşıldı
Dış ilişkiler ve ortaklıklar üzerinden kalkınma iş birliğini geliştirmek üzere gerçekleştirilen proje sayısı	315	239	Kısmen Ulaşıldı
Doğu ve Güney Asya ile Pasifik ve Latin Amerika’da kalkınma iş birliğini geliştirmek üzere gerçekleştirilen proje sayısı	150	140	Kısmen Ulaşıldı
İş birliği yapılan kurum, kuruluş ve STK sayısı	300	130	Kısmen Ulaşıldı
Orta Asya ve Kafkaslar’da kalkınma iş birliğini geliştirmek üzere gerçekleştirilen proje sayısı	365	390	Hedef Aşıldı
Türk dünyasında ortak tarihi ve kültürel değerlerimizi yaşatmaya yönelik faaliyet sayısı	52	40	Kısmen Ulaşıldı
Türk işbirliği ve koordinasyonu kapsamında açılmış olan toplam yurt dışı ofis sayısı	70	63	Kısmen Ulaşıldı
Yeni açılım coğrafyasında kalkınma iş birliği bağı kurulan ülke sayısı	25	24	Kısmen Ulaşıldı

62

Yukarıda yer alan tabloya göre TİKA’nın 2023 yılı içerisinde gerçekleştirmeyi hedeflediği projelerin Afrika’da hedeflenen durumların yerine

⁶² TİKA, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s. 90.

getirildiği görülmektedir. Bu durum Afrika'nın TİKA için önemli bir konumda olduğu gözlenmektedir.

TİKA'nın 2023 faaliyet raporunda yer alan ,Orta Doğu ve Afrika Bölgesi ülkelerinde eğitim, sağlık, temiz suya erişim, çevre, üretim, kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi alanlarında geliştirilecek proje ve faaliyetlerle bölge ülkelerinin kalkınma süreçleri desteklenecektir. Bölgede sıklıkla görülen insani krizlerde acil ve insani yardım faaliyetlerinin sağlanması ve koordinasyonu sağlanacaktır. İbaresini TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirmeyi hedeflediği projelerin amaçlarını sunmaktadır.⁶³

Tablo 2: Stratejik Plan Değerlendirme Orta Doğu ve Afrika Tablosu

A1	Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği faaliyetlerini en etkin şekilde uygulamak				
H1.3	Orta Doğu ve Afrika'da kalkınma iş birliğini geliştirmek				
Amacın İlgili Olduğu Program/Alt Program Adı	Uluslararası Kalkınma İşbirliği/Türk İşbirliği ve Koordinasyonu				
Amacın İlişkili Olduğu Alt Program Hedefi	Uluslararası kalkınma işbirliği çerçevesinde, faaliyet coğrafyasındaki ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınma süreçlerini desteklemek ve ortak mirasın korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak				
H1.3 Performansı	104%				
Sorumlu Birim	Orta Doğu ve Afrika Dairesi				
Performans Göstergesi	Hedef Etkisi (%)	Plan Dönemi Başlangıç Değeri* (A)	İzleme Dönemindeki Yılsonu Hedeflenen Değer (B)	İzleme Dönemindeki Gerçekleşme Değeri (C)	Performans (%) (C)/(B)
PG1.3.1: Hedefe Yönelik Gerçekleştirilen Proje Sayısı	60	220	365	390	107%

⁶³ TİKA, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s. 86.

PG1.3.2: Afrika Açılımı Çerçevesinde Kalkınma İş Birliği Bağ Kurulan Ülke Sayısı	40	40	50	50	100%
Hedefe İlişkin Değerlendirme					
Çalışma coğrafyasında karşılaşılan tüm zorluklara rağmen Daire Başkanlığımızca hedeflenenin üzerinde proje sayısına ulaşılmış, hemen hemen her sektörde toplumların ihtiyaçlarına doğrudan cevap veren projeler gerçekleştirmeye çaba gösterilmiştir. Afrika'daki mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklara ve ülkemizde yaşanan kur dalgalanmalarına rağmen hedefe ulaşılmıştır.					

64

Tabloda yer alan veriler neticesinde TİKA'nın Afrika'da hedeflediği sayının üzerinde bir başarıyla projelerini gerçekleştirdiği görülmektedir.

3.1.1. Eğitim Faaliyetleri

TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleriyle sadece eğitim olanakları sunmamakta. Eğitimin yanında Tanzanya'da yapılan "Kız Çocukları TİKA ile Geleceğe Pedal Çeviriyor" projesiyle okula ulaşımında yaşanan zorluğun ve özellikle kız çocuklarının başına gelmekte olan cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önüne geçmek amaçlı gerçekleştirilmiştir. Bu proje sayesinde okula erişimde sıkıntı yaşayan çocukların okula daha kolay gelmesini ve bu kazanılan vakti eğitimlerine ayırma imkanı sunmaktadır. Bu projenin değerlendirilmesi neticesinde projenin olumlu sonuçlar verdiği aktarılmaktadır.⁶⁵

⁶⁴ TİKA, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s. 97.

⁶⁵ TİKA, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s.109.

Şekil 1: Proje kapsamında bisiklet hediye edilen Tanzanyalı öğrenciler

3.1.2. Sağlık Faaliyetleri

TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirdiği sağlık faaliyetleri bulunmaktadır. Bu proje kapsamında örnek teşkil eden Nijer'de gerçekleştirilen “BİSEG-28. Nijer Sağlık Organizasyonu” adlı çalışmada yer alan TİKA, bölgede 51 kişilik Türk sağlık ekibiyle tedavi gerçekleştirmiştir. Tessaoua Türk Hastanesi içerisinde kurulan “TİKA Göz Kliniği” ile katarakt, cerrahi, kadın hastalıkları ameliyatları, üroloji gibi sağlık faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu proje kapsamında yaklaşık 7 bin kişi ulaşmıştır. Bu hizmetlerin 1214 tanesi genel cerrahi, üroloji, göz ve kadın hastalıkları ameliyatları olmakla birlikte 3455 kişiye de diş tedavi gerçekleştirilmiştir.⁶⁶

⁶⁶ TİKA, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s.117.

Şekil 2: Nijer’de gerçekleştirilen göz muayenesi

3.1.3. Su ve Su Hijyeni Faaliyetleri

Bölgede temiz suya ulaşımı sağlamak için faaliyetler gerçekleştirme amacıyla TİKA, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde “Wolverdiend Su Arıtma Sistemi Projesi” gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin başkenti olan Pretorya’ya 430 kilometre mesafede bulunan Wolverdiend köyünde su arıtma tesisi kurulmuştur. Bu merkezde günde 1500 şişeye ve bin litreye kadar temiz su temini sağlayan ve güneş enerjisiyle çalışan bu tesis, bölgedeki temiz su sorunun önüne geçmesi amaçlanmıştır. Bu tesis Pfunekani Gündüz Bakım Merkezi’ne hibe edilmesiyle bu proje kapsamında istihdam sağlanması amaçlanmıştır.

Şekil 3: Welverdiend’de temiz suya ulaşımı için kurulan tesis

3.1.4. Diğer Sosyal Altyapılar ve Hizmetler

TİKA’nın Afrika’da gerçekleştirdiği diğer faaliyetlerin yanı sıra sosyal projeleri de bulunmaktadır. Kamerun’da gerçekleşen “100. Yıl CENAJES Spor Okulu Antrenman Sahalarının Rehabilitasyonu Projesi” kapsamında Kamerun’un Batı bölgesinde yer alan Dschang şehrindeki beden eğitimi öğretmeni ve antrenör yetiştiren CENAJES spor merkezindeki basketbol, voleybol, hentbol sahaları, tenis kortu ve uzun atlama pisti yenilenmiştir. Gerçekleştirilen bu proje neticesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılı olması sebebiyle bu yenilenen tesise “100. Yıl Türkiye-Kamerun Çok Amaçlı Spor Sahası” adı verilmiştir. Bu CENAJES spor merkezinde eğitim gören öğrenciler yanı sıra bölge halkının da tesislere erişimi hedeflenmiştir.

Şekil 4: CENAJES Spor Merkezinin Yenilenen Antrenman Sahaları

3.1.5. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Projeleri

TİKA'nın 2023 yılında Somali'de gerçekleştirdiği “Yumurta Tavukçuluğunun Geliştirilmesi” projesi kapsamında yumurta bakımından dışa bağımlı olan Somali'nin kendi üretimini sağlamaya başlaması hedeflenmiştir. Projenin ilk etabında 198 metrekare tavuk kümesi inşa edilmiş ve 1200 adet civciv temin edilmiştir ve hedeflenen sonucun gerçekleşmesi için 25 uzmana modern yumurta üretimi konusunda eğitim verilmiştir. Projenin ikinci etabında Zamzam Üniversite'nde kuluçkahane kurulmuştur.

Şekil 5: TİKA tarafından Somali'de kurulan tavuk kümesi

TİKA'nın çeşitli alanlardaki gerçekleştirdiği projeler vasıtasıyla Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak gücü artırılması yolunda katkı sağladığı görülmektedir.

3.2. Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir kuruluştur. 2007 yılındaki 5653 sayılı kanunda yer alan Yunus Emre Vakfı Kanunu ile temelleri atılan kuruluş 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır. İlgili kanunda yer alan “Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatın tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki

hizmet vermek” ibaresi Yunus Emre Enstitüsü’nün çalışma alanlarını göstermektedir.⁶⁷ Yine aynı kanunda yer alan 1. Maddede yer alan “Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye’de Yunus Emre Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültürü Merkezleri açmak” ibaresi Yunus Emre Enstitüsü’nün yurt içi ve yurt dışındaki faaliyetlere önem göstereceği görülmektedir.

Yunus Emre Enstitüsü’nün kuruluş amacı, Türk kültürünün ve dilinin yurt dışında daha etkin bir şekilde tanıtılması ve yayılması için çalışmaktır. Bu çerçevede, enstitü çeşitli etkinlikler düzenlemekte, Türkçe öğretimi için kurslar sunmakta, Türk kültürüne ilişkin sergiler ve etkinlikler düzenlemekte, Türkiye’nin tanıtımına yönelik projeler gerçekleştirmekte ve kültürel alışverişi teşvik etmek için işbirlikleri gerçekleştirmektedir.

Yunus Emre Enstitüsü’nün faaliyetleri arasında Türk kültürüne ait sanat eserlerinin sergilenmesi, Türk edebiyatı ve sinemasının tanıtılması gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Enstitü, Türkçe öğrenimini yaymak amaçlı Türk dil kursları düzenlemektedir.

Yunus Emre Enstitüsü, 48 Ülkede 58 Kültür Merkezi ve 50 Ülkede 101 Türkoloji Bölümü ile toplamda 74 ülke ve 159 noktada faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶⁸ Türk kültürünün uluslararası alanda daha fazla tanınmasını sağlamayı amaçlayan kuruluş, Türkiye’nin imajını ve kültürel alışverişin artmasını amaçlamaktadır.

Yunus Emre Enstitüsü, Mısır’da Kahire, Fas’ta Rabat, Sudan’da Hartum, Güney Afrika’da Johannesburg , Somali’de Mogadişu, Senegal’de Dakar, Tunus’un başkenti Tunus’ta, Ruanda’da Kigali ve Nijerya’da Abuja şehirlerinde enstitü merkezleri açmış bulunmakta ve bu merkezler vasıtasıyla faaliyetlerini

⁶⁷ “Yunus Emre Vakfı Kanunu (5653 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 5653 (05.05.2007).

⁶⁸ Yunus Emre Enstitüsü (YEE). 2019 Faaliyet Raporu. Ankara, 2019.

https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf

gerçekleştirmektedir.⁶⁹ Yunus Emre Enstitüsü, Türk kültürünü ve dilinin tanıtımı için Afrika kıtasında faaliyetlerde gerçekleştirmektedir. Türkçe dili kursları, kültürel etkinlikler düzenlenmesi, akademik işbirlikleri bulunmaktadır.

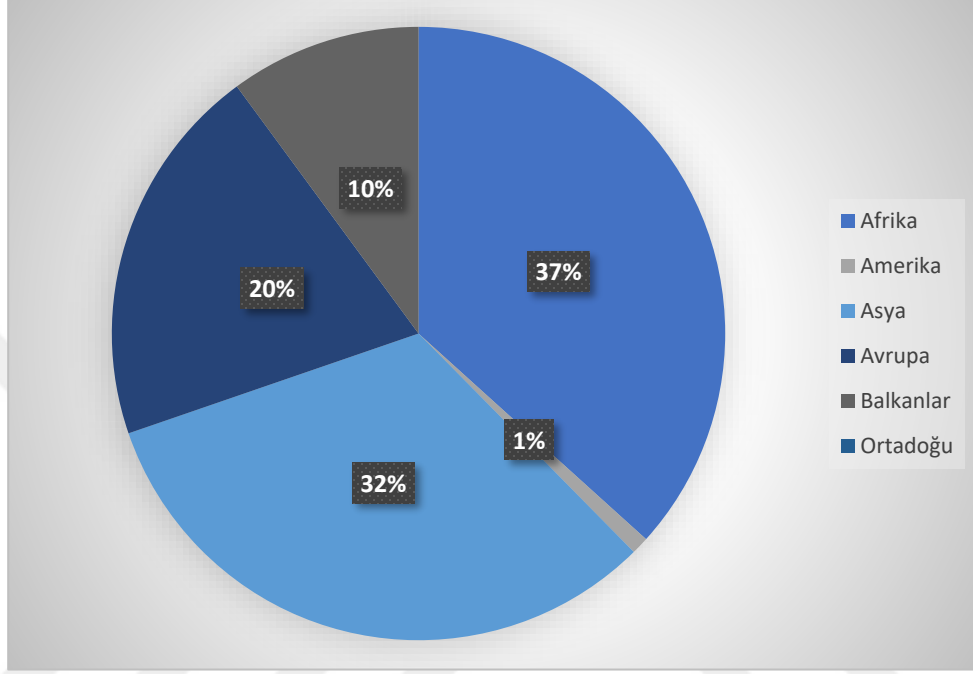
Türkçe Dil Kursları vasıtasıyla Yunus Emre Enstitüsü, Afrika'daki birçok ülkede Türkçe dil kursları düzenlemektedir. Bu kurslar, yerel halkın Türkçe öğrenmesini sağlamasının yanında Türkiye ile kültürel bağ kurma amacıyla etkin rol oynamaktadır. Örneğin, TİKA 2018'de Nijerya ülkesinin Abuja şehrinde başlatmış olduğu Türkçe kursları bu gerçekleştirilen faaliyetlere örnek teşkil etmektedir.⁷⁰ Gerçekleştirilen bu faaliyetlerle kültürlerarası diyalog sağlanmaktadır.

Türkçe Öğretim Faaliyetleri kapsamında Türk kültürünü, sanatını, dilini ve edebiyatını tanıtmaya amacıyla yurt dışında bulunan Üniversitelerle “Türkoloji Projesi İşbirliği Protokolü” imzalamaktadır. Protokol kapsamında Türkoloji/Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine Türkiye’den öğretim elemanları görevlendirilmekte, müfredat ve materyal destekler de sağlanmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü 2023 yılında 27 akademisyen görevlendirilmiştir. Yunus Emre Enstitüsü’nün 2022-2023 yılları aralığında 59 ülkede 123 protokol gerçekleştirilmiştir.

⁶⁹ <https://www.yee.org.tr/tr/haber/abuja-yunus-emre-enstitusu-torenle-acildi#:~:text=Yunus%20Emre%20Enstit%C3%BCs%C3%BC%2C%20daha%20%C3%B6nce,d%C3%BCzenlenen%20g%C3%B6rkemli%20bir%20t%C3%B6renle%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>. (Erişim: 14.05.2024).

⁷⁰ <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusu-afrikada-iki-yeni-merkez-acti#:~:text=ABUJA%20YEE'DE%20T%C3%9CRK%C3%87E%20KURSLARI%20BA%C5%9FELADI&text=Ko%C3%A7%20Nijerya'n%C4%B1n%20Afrika%20k%C4%B1tas%C4%B1ndaki,T%C3%BCrk%C3%A7e%20e%C4%9Fitim%20programlar%C4%B1%20da%20ba%C5%9Flayacak>. (Erişim: 15.05.2024).

Tablo 3: Türkoloji Protokolü İmzalanan Üniversitelerin Bölgelere Göre Dağılımı

71

Tablo 4: Türkoloji Protokolü İmzalanan Afrika'daki Üniversitelerin Listesi

Bölge	Ülke	Kurum Adı
Afrika	Cezayir	Cezayir 2 Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Cezayir Konstantin Emir Abdulkadir Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Mohamed Lamine Debaghin Setif 2 Üniversitesi
Afrika	Cezayir	Yahia Fares Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Addis Abada Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Mekelle Üniversitesi
Afrika	Etiyopya	Wollo Üniversitesi

⁷¹ Yunus Emre Enstitüsü 2023 yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s. 236.

Afrika	Fas	V. Mohammed-Agdal Üniversitesi
Afrika	Mısır	Mısır University For Science and Technology
Afrika	Mısır	Sogah Üniversitesi
Afrika	Mısır	Kahire El-Ezher Üniversitesi
Afrika	Mozambik	Eduardo Mondlane Üniversitesi
Afrika	Senegal	Dakar Cheikh Anta Diop Üniversitesi
Afrika	Somali	Mogadişu Üniversitesi
Afrika	Somali	City Üniversitesi
Afrika	Sudan	Hartum Kur'an-ı Kerim ve İslami Bilimler Üniversitesi
Afrika	Sudan	Uluslararası Afrika Üniversitesi

72

Kültürel etkinlikler vasıtasıyla Yunus Emre Enstitüsü, Afrika'da çeşitli bölgelerde Türk kültürünü tanıtmak amacıyla sergiler, tiyatro oyunları, konserler, film gösterileri ve seminerler gibi çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler, Türk sanat ve müziğinin tanıtmak ve kültürel alışverişin gerçekleşmesine katkılarda bulunmaktadır. Örneğin, 2023 yılında TİKA tarafından Güney Afrika'da etkinlik kapsamında gerçekleştirilen "Ulusal Miras Günü" adlı etkinlikte, geleneksel Türk el sanatlarının tanıtılması, Türk mutfağından yemeklerin ikram edilmesi ve Türk marşı olan "10. Yıl Marşı'nın" Güney Afrikalı Akapela Müzik Grubu tarafından icra edilmesi Türkiye'nin bu bölgedeki kültürel alışverişinin gerçekleştiğinin göstergesidir.⁷³

Akademik İşbirlikleri vasıtasıyla Yunus Emre Enstitüsü, Afrika'da bulunan birçok üniversiteyle akademik alanda çalışmalar yürütmektedir. Türkçe öğrenimi ve Türk kültürüne dair araştırmaları desteklemektedir. Bu işbirlikleri

⁷² Yunus Emre Enstitüsü 2023 Faaliyet Raporu, Ankara, 2024, s. 237.

⁷³ <https://www.yee.org.tr/en/node/18152> (Erişim: 17.05.2024).

çerçevesinde öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında değişim programları düzenlenip, ortak araştırma projeleri gerçekleştirilmektedir. Örneğin, 2017 yılında Yunus Emre Enstitüsü ile Uluslararası Afrika Üniversitesi arasında yapılan protokol neticesinde, Hartum'daki Uluslararası Afrika Üniversitesi'nde Türkçe dili eğitimi için derslerin yapılması amaçlanmıştır.⁷⁴ 2023 yılında da Yunus Emre Enstitüsü ile Afrika Okul Destek ve Teşvik Merkezi (CACSUP) arasında yapılan ortak çalışma anlaşmasıyla, Senegal'de bulunan öğrencilerin Türkçe eğitimine online olarak erişim sağlaması amaçlanmıştır. Online erişime sahip olamayan öğrencilerin Dakar'da bulunan Yunus Emre Enstitüsü'nde eğitim almaları sağlanmaya çalışılmıştır.⁷⁵

3.3. Türkiye Maarif Vakfı

Türkiye Maarif Vakfı, 2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulmuştur. Bahsedilen kanunun 1. Maddesinde Türkiye Maarif Vakfı'nın amacı;

“Madde 1- (1) Bu Kanunun amacı; yurt dışında insanlığın ortak birikim ve değerlerinin esas alarak örgün ve yaygın eğitim hizmetleri vermek ve geliştirmek amacıyla okul öncesi eğitimden üniversite eğitime kadar tüm eğitim süreçlerinde burs vermek, okullar, eğitim kurumları ve yurtlar gibi tesisler açmak, yurt içi de dâhil olmak üzere bu kurumlarda görev alabilecek öğretmenleri yetiştirmek, bilimsel araştırmalar ve araştırma-geliştirme çalışmaları yapmak, yayınlar yapmak ve metotlar geliştirmek ve faaliyet gösterdiği ülkenin mevzuatına uygun diğer eğitim faaliyetlerini yürütmek için merkezi İstanbul'da olan Türkiye Maarif Vakfının kurulması ve işleyişine ilişkin usul v esasları belirlemektir.”⁷⁶

⁷⁴ <https://www.yee.org.tr/tr/haber/uluslararasi-afrika-universitesinde-turkce-dersleri-basliyor> (Erişim:17.05.2024).

⁷⁵ <https://dakar.yee.org.tr/tr/haber/dakar-yunus-emre-enstitusu-ile-afrika-okul-destek-ve-tesvik-merkezi-cacsup-arasinda-birligi> (Erişim: 27.04.2024).

⁷⁶“Türkiye Maarif Vakfı Kanunu (6721 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 29756 (28.06.2016).

Şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca İkinci maddede yer birinci fıkrasında 1 inci maddede tanımlanan amaçları gerçekleştirmek için yapacağı faaliyetler yer almaktadır.

Türkiye Maarif Vakfı, bölgesel çalışmalarında Afrika’da 23 ülkede 170 okul, 3 eğitim merkezi, 18 yurt ile 16 bin 856 öğrenci sayısına ulaşmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise 5 ülkede 31 okul, 1 yurt ile 6 bin 180 öğrenci sayısına ulaşmış ve faaliyetlerine devam etmektedir.

Maarif Vakfı kuruluşundan itibaren günümüze kadar 20 ülkede FETÖ iltisaklı toplam 233 okul devralmıştır. Bu ülkelerden Afrika kıtasında bulunanlar; Çad, Ekvator Ginesi Cumhuriyeti, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gine, Kamerun, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mali, Moritanya, Nijer, Somali, Sudan, Togo ve Tunus’tur. Bu devralınan kurumlarla birlikte FETÖ iltisaklı kurumlara alternatif eğitim kurumları olma amacıyla 29 ülkede okullar oluşturulmuştur ve Türk diasporasının eğitim alanında geliştirmek amacıyla 166 adet yeni okul açılmıştır. Bu açılan eğitim kurumlarının Afrika bulunan ülkeler; Cibuti, Gambiya, Gana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Moritanya, Senegal, Sierra Leone, Somali, Tanzanya, Togo ve Tunus’tur.⁷⁷

Faaliyet alanlarında, eğitim öğretim kapsamında okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarıyla destek olmaktadır. Eğitime destek kapsamında, eğitim öğretim sürecinin tamamlayıcı unsurları olarak kütüphaneler, laboratuvarlar, spor ve sanat tesisleriyle eğitim öğretime destekte bulunmaktadır. Yayın kapsamında, eğitim programları geliştirerek, süreli ve süresi yayınlar çıkarmaktadır. Burs ve barınma kapsamında, okul öncesinden başlayarak öğrencilerin bütün eğitim hayatlarının her adımında destek olmak amaçlı burs imkanları sağlamaktadır.⁷⁸

⁷⁷ Türkiye Maarif Vakfı, 2021 Faaliyet Raporu, Ankara, 2022, s. 48.

⁷⁸ Türkiye Maarif Vakfı, 2021 Faaliyet Raporu, Ankara, 2022, s. 24.

Eğitim alanında sağladıkları imkanlarla birlikte Türkiye'nin "Eğitimin Uluslararasılaştırılması" stratejisine hizmet etmektedir. Türk asıllı insanların yoğun bulunduğu ülkelerdeki öğrencilere ana dilleri olan Türkçe öğrenimine katkı sağlamak amacıyla etüt merkezleri ve kurslarla faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu gerçekleştirdikleri faaliyetlerle Türkiye'nin eğitim kurumlarını tanıtmaya ve uluslararası eğitim ajansı rolünü üstlenmektedir.

Türkiye Maarif Vakfı, Afrika'da yer alan Burundi'de 3 adet, Cibuti'de 2 adet, Ekvator Ginesi'nde 5 adet, Etiyopya'da 7 adet, Fildişi Sahili'nde 5 adet, Gabon'da 5 adet, Gambiya'da 4 adet, Gana'da 1 adet, Gine'de 11 adet, Güney Afrika'da 1 adet, Kamerun'da 15 adet, Kongo'da 5 adet, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 5 adet, Madagaskar'da 6 adet, Mali'de 31 adet, Moritanya'da 10 adet, Nijer'de 10 adet, Sao Tome ve Principe'de 2 adet, Senegal'de 11 adet, Sierra Leone'de 4 adet, Somali'de 8 adet, Sudan'da 7 adet, Tanzanya'da 3 adet, Togo'da 3 adet ve Tunus'ta 5 adet toplamda 169 adet eğitim merkeziyle Afrika'da eğitim hizmetini gerçekleştirmektedir.⁷⁹

Türkiye Maarif Vakfı, Afrika'da Türk okullarının yönetimi ve işleyişiyle ilgili çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetler arasında okul yönetimi ve idaresi, öğretmen yetiştirme ve eğitimi, müfredat geliştirme, öğrenci ve veli ilişkileri yönetimi, fiziki altyapı ve teknolojik altyapı geliştirme gibi alanlar bulunmaktadır. Bu faaliyetleri dışında Türkiye Maarif Vakfı, bulunduğu bölge halkıyla kültürel ilişkilerini geliştirmek amacıyla halk düzeyinde eğitim faaliyetleri bulunmaktadır. Türkçe dil kursları düzenlenmekte ve kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde "Açık Okul Günleri"nde etkinliği gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliğin amacı, sadece kurumlarında eğitim alan öğrencilerin velileriyle de etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir.⁸⁰

⁷⁹ <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif> (Erişim: 24.04.2024).

⁸⁰ <https://turkiyemaarif.org/news/kongo-demokratik-cumhuriyeti-uluslararasi-maarif-okullari-acik-okul-gunleri> 07.05.2024 (Erişim: 28.04.2024).

Maarif Vakfı'nın kamu diplomasisine katkıları bulunmaktadır. Maarif Vakfı, Türkçe öğretimi, Türk kültür ve geleneklerini, Türk toplumsal gündelik hayatını, Türkiye'nin coğrafyasını ve tarihini ve Türkiye'nin uluslararası siyasetini öğrenme imkanı sunmaktadır. Diğer STK'lar ve Kamu Kuruluşlarıyla ortak projeler ve programlar yürüten Türkiye'yi bu alanlar sayesinde katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye Maarif Vakfı, Afrika'daki eğitim faaliyetleriyle Türkiye'nin eğitim alanında küresel bir aktör olarak rol almasını sağlamakta ve Türk eğitim sistemi ve kültürünün uluslararası alanda tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kurumlarda eğitim alan kişilerin Türkiye'ye karşı sempati benimsemesi hedeflenmiştir. Bulundukları ülkelerde ileriki yıllarda bu kurumlarda eğitim alan kişileri üst düzey mevkilerde bulunması Türkiye için olumlu olacağı düşünülmektedir.

3.4. Türk Kızılay

Türk Kızılay, Türkiye'nin önde gelen insani yardım kuruluşlarından biridir ve ulusal ve uluslararası düzeyde insani yardım faaliyetleri yürütmektedir.

Türk Kızılay, 1868 yılında, Osmanlı Devleti döneminde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. Dönemler içerisinde değişikliğe uğrayan kurum, 1877 yılında “Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1923 yılında “Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti”, 1935 yılında “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve son olarak 1947 yılında “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır. Kuruluş amacı, yaralı askerlere yardım etmek ve savaş zamanında insani hizmetler sağlamaktır. Türk Kızılay, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ulusal bir kuruluş haline gelmiş ve uluslararası insani yardım faaliyetlerinde de bulunmuştur. Günümüzde Türk Kızılay, Türkiye'de ve yurt dışında insani yardım hizmetleri sunmaktadır.

Türk Kızılay, dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi Afrika kıtasında da sağlık, insani yardım, kan bağıışı gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Sağlık ve sosyal imkanları bakımından destek ihtiyacı bulunan bölgelerde faaliyetler

gerçekleştiren Türk Kızılay, bu bölgelerde sundukları imkanlarla ihtiyaç sahibi insanlara yardımlar sağlamaktadır.

Türk Kızılay, çeşitli kampanyalarla Afrika kıtasında sağlık, su ve gıda gibi imkanları bulunmayan bölgelerde faaliyetler gerçekleştirmektedir. Örneğin, 2011 yılından beri devam ettirilen “Somali’ye İnsani Yardım” kampanyasıyla bölgedeki kuraklığın oluşturduğu, olumsuz hayat şartlarına karşı insanlara umut olma yolunda çalışmalarını sürdürmektedir.⁸¹ 2018 yılında Güneydoğu Afrika bölgesinde yaşanan yüksek kıtlık ve kuraklığın oluşturduğu olumsuz koşullar bölge halkının temel gıda, temiz su ve sağlık malzemelerine erişiminde sorunlar oluşturmaktadır. Türk Kızılay, “Uzat Elini İnsanlık Ölmesin” kampanyasıyla Madagaskar, Angola, Demokratik Kongo, Zimbabve, Malavi, Namibya, Botsvana ve Zambiya ülkelerinde yaşayan halklar için yardım kampanyası faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.⁸²

3.5. Türk Diyanet Vakfı

Türk Diyanet Vakfı, 1975 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütü Doğan liderliğinde kurulmuştur. Vakıf, Diyanet İşleri Başkanlığının faaliyetlerine destek olmak ve din hizmetlerini daha geniş kitlelere ulaşma amacındadır.⁸³ Türk Diyanet Vakfı, Afrika kıtasında eğitim, sosyal ve insani yardımlarda bulunmaktadır.

Türk Diyanet Vakfı, Afrika’da eğitim alanında çocuklara eğitim katkısı bulunma amacıyla projeler yürütmektedir. Bu projeler, okul inşaatları, ders kitabı dağıtımları, eğitim materyalleri temini gerçekleştirmektedir. Dini eğitim olarak da Kuran kursları gibi dini eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Türkiye’de eğitim gören öğrencilere de çeşitli burs imkanları sunmaktadır.⁸⁴

⁸¹ <https://bagis.kizilay.org.tr/tr/bagis/bagisyap/66/somaliye-insani-yardim?bagismiktar=> (Erişim: 29.04.2024).

⁸² <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/6139> (Erişim: 29.04.2024).

⁸³ <https://tdv.org.tr-TR/kurumsal/> (Erişim: 17.04.2024).

⁸⁴ Türk Diyanet Vakfı (TDV). 2022 Faaliyet Raporu. Ankara, 2022. <https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202022.pdf> (Erişim: 13.05.2024)..

Türk Diyanet Vakfı, Afrika’da sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlı bölgelere sağlık hizmetleri ulaştırmak adına projeler yürütmektedir. Bu projeler sağlık taramaları, aşı kampanyaları ve sağlık klinikleri kurulması gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Afrika kıtasında gerçekleştirilen temiz suya ulaşmakta güçlük çeken kesimlere, temiz su imkanı sağlanması amacıyla su kuyuları açılma faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu faaliyetler sonucunda 1150 su kuyusu açılmış ve 10 milyona yakına insana temiz su imkanı sağlanmıştır.⁸⁵

3.6. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Araştırma 2009 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. 2018 yılında çıkarılan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde ikinci bölümde yer alan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı konu başlığı altında Madde 30’da başkanlığın İçişleri Bakanlığı’na bağlı kurum olarak çalışmalarına devam ettirmesi ibaresi yer almaktadır.⁸⁶

Afet ve Acil Durum Başkanlığı, Türkiye’de olduğu gibi yurt dışında da afet olaylarında çalışmalar sürdürmektedir. 2011 yılında gerçekleşen Doğu Afrika ülkelerini etkileyen kuraklık ve bununla gelen kıtlık ve susuzluk sebebiyle yaşanan sorunlara yardım etmek isteyen Türkiye, bu yardımları Afet ve Acil Durum Başkanlığı vasıtasıyla yardımlarını ulaştırmıştır. 2011 yılında başlatılan kampanya ve projelerle Türkiye, Somali’ye 40 bin tonluk ve 105 milyon TL tutarında insani yardımı ulaştırmıştır. “Somali Temiz İçme Suyuna Ulaşım Projesi” kapsamında başlatılan projeyle birlikte 20 içme su kuyusu için sondaj yapılmış, 175 bin kişiye yetecek içme ve kullanabilir su temini sağlanmıştır.⁸⁷

⁸⁵ Türk Diyanet Vakfı (TDV). 2022 Faaliyet Raporu. Ankara, 2022.

<https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202022.pdf> (Erişim: 13.05.2024)..

⁸⁶ Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (4 Numaralı CBK)” Resmi Gazete, 30479 (15.07.2018).

⁸⁷ <https://www.afad.gov.tr/afet-raporu---somali> (Erişim: 12.04.2024).

3.7. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluk Başkanlığı (YTB)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluk Başkanlığı, yurt dışında yaşayan vatandaşlar, soydaşlar ve akraba toplulukları ve ülkemizde eğitim gören uluslararası öğrenciler faaliyetler yürüten kurum, 6 Nisan 2010 tarihli 5978 Sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmuştur.⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı, Türk diasporasını ve Türkiye yumuşak gücünü yurt dışında sağlamasında önemli bir yere sahiptir. Günümüzde, çoğunluğu Avrupa’da olan ve dünyanın bir çok yerinde yaşayan yaklaşık 7 milyonluk bir Türk diasporası bulunmaktadır. Bu kapasitenin Türkiye’nin yararına olacak şekilde kullanılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda YTB tarafından, var olan kapasitenin işleyişi sağlanması amaçlanmaktadır. Ortak mirasa sahip olunan Balkanlar’dan Afrika’ya, Kafkasya’dan Doğu Avrupa’ya, Merkezi ve Doğu Asya’dan Ortadoğu’yu kapsayan bir coğrafyadaki topluluklarla ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. YTB, faaliyetleriyle kardeş olarak tanımlanan, soydaş ve akraba topluluklarıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve akademik konular düzeyinde ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.⁸⁹ YTB, Balkanlar, Orta Asya, Afrika ve Orta Doğu’dan gelen öğrencilere yönelik kültürel değişim ve eğitim programları ile konferans, seminer ve panellerle etkinlikler düzenlemektedir.

Afrika bölgesiyle ilgili olarak, Afrika’dan Türkiye’ye eğitim amacıyla gelen uluslararası öğrencilere çeşitli destek projeleri gerçekleştirmektedir. Bu projeler kapsamında, Mevlana Kültür Etkileşim Programı, Kültürel Envanter Destek

⁸⁸ “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (5978 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 27544 (06.04.2010).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406-1.htm>

⁸⁹ <https://ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik> (Erişim: 17.05.2024)

Programı gibi faaliyetlerle diğer uluslararası öğrencilerin faydalandığı projelerde Afrika kökenli uluslararası öğrencilerin de yarar sağlanması amaçlanmıştır.

YTB'nin Afrika kıtasına yönelik çalışmaları kapsamında Türkiye'de eğitim alan 4200 Afrikalı öğrenci mezun olduklarında kendi ülkelerinde mezun dernekleri kurmuşlardır. Bu sayı 12 ülkede 13 mezun derneğidir. Bu vesileyle Türkiye'de edindikleri bilgilerle kendi ülkelerindeki kişileri bilgilendirmeleri ve Türkiye'ye bakış açının olumlu yönde etkilenmesi sağlanmıştır. Yapılan faaliyetler kapsamında olumlu sonuçların sadece faaliyetlerin yapıldığı dönemlerde değil, sonraki dönemlere de etkisi sağlandığı görülmektedir. YTB vasıtasıyla yapılan faaliyetlerden yararlanan öğrencilerin, kendi ülkelerinde bürokratik, siyasi, akademik ve iş alanında yetkili kişiler olması durumunda Türkiye'yi olumlu yönde etkileyeceği görülmektedir. Hedeflenen amaçlar doğrultusunda ve faaliyetler kapsamında Türkiye'nin başka ülkelerdeki yumuşak güç kapasitesi arttığı görülmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı tarafından, Türkiye Bursları kapsamında eğitimlerine devam eden lisans ve yüksek lisans öğrencilerine başarı düzeylerine göre aylık burs ödemeleri gerçekleştirilmektedir. Türkiye Bursları kapsamında, Necmettin Erbakan Üniversitesi Geliştirme Vakfı Burs Programı, BAYKAR Teknoloji Burs Programı, ASEAN Burs Programı, Nama Vakfı Burs Programı gibi burs programları ile ortak burs programları yürütülmektedir. Türkiye Bursları programının bilinirliğini arttırmak ve Türk yükseköğretiminin tanınırlığına katkı sunmak amacıyla Tanzanya, Kenya, Mısır gibi ülkelerle iş birliği halinde organizasyonlar ve tanıtımlar gerçekleştirilmiştir. 2023 yılında Türkiye Bursları programına 162 ülkeden 117 bin 367 başvuru gerçekleşmiştir.

Akademik araştırmalar, kültürel hareketlilik ve iş birliği çalışmaları kapsamında, akademik ve saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Afrika Yılı 2022, Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye Afrika İlişkileri Panelleri gibi etkinlikler düzenlenmiştir. Yapılan çalışmalarla Türkiye tarihsel ve kültürel

yakınlığı bulunduğu toplumlarla ilişkilerini geliştirilmesi ve olumlu sonuçların ileriye yönelik de artması amaçlanmıştır.

3.8. Türk Hava Yolları (THY)

Uluslararası alanda ulaşım sektöründe önemli yer sahibi olan Türk Hava Yolları, Türkiye’den dünyanın bir çok noktaya ulaşımın gerçekleşmesini sağlamaktadır. THY, Afrika ülkeleriyle ilişkilerin fiziki olarak geliştirilmesinde önemli bir noktadadır. THY, Afrika’da birçok şehre düzenli uçuşlar gerçekleştirmektedir. Kıtanın çeşitli bölgelerine özellikle Batı Afrika, Doğu Afrika ve Kuzey Afrika’ya ulaşım sağlamaktadır. Örneğin, Kahire, Johannesburg, Lagos, Dakar ve Casablanca gibi Afrika kıtası açısından önemli yere sahip olan ve nüfus miktarı açısından büyük şehir olarak adlandırılan şehirlere ulaşım sağlamaktadır. THY, düzenlediği seferlerle Afrika’nın bir ucundan Avrupa’ya, Amerika kıtasına veya Uzak Doğu’ya ulaşım sağlamak isteyen insanlara hizmet imkanı sağlamaktadır. Gerçekleştirdiği seferlerin çoğunluğu İstanbul üzerinden olması, hizmeti alan kişilerin Türkiye hakkında bilgi edinmelerine olanak sağlamaktadır. THY, 2023 yılında Afrika’nın 42 ülkesinin 62 noktasına ulaşmıştır.⁹⁰ Bu sayılar uluslararası havayolları arasında önemli bir sayı olduğu görülmektedir.

THY’nin Türkiye açısından yumuşak güce etkisi, THY’nin sağlamış olduğu marka imajı, kültürel diplomasi ve iletişim gibi alanlardaki rolü önemlidir. THY, kültürel diplomasi çabaları, Türkiye’nin Afrika kıtasıyla kültürel etkisini ve bağlarını güçlendirmektedir. THY’nin sağladığı hizmetler neticesinde Türkiye’nin uluslararası alanda olumlu imaj oluşturmaya katkıda bulunmaktadır. Kullandığı reklamlarla Türk kültürü ve değerlerini uluslararası alanlarda tanıtımını sağlamaktadır.

⁹⁰ Musa Alioğlu, “THY, Afrika’da 42 Ülkede 62 Noktaya Uçuş Yapıyor!”, Eko Haber, <https://www.ekohaber.com.tr/thy-afrikada-42-ulkede-62-noktaya-ucus-yapiyor#:~:text=D%C3%BCnyadaki%20193%20%C3%BClkenin%20129'undaki,havayolu%20%C5%9Firketi%20olma%20rekorumu%20da> (Erişim: 25.04.2024).

THY, verdiği hizmetler neticesinde Türkiye'ye turist çekme potansiyeli de sağlamaktadır. Yurt dışından gelen turistler, Türkiye'nin ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Gerçekleşen turizm vasıtasıyla Türkiye'ye karşı olumlu imaj sağlanmaktadır. THY, Türkiye'nin uluslararası alanda imaj varlığı olarak hizmet sektöründe varlığını sürdürmekte ve Türkiye'nin yumuşak gücüne katkılar sağlamaktadır.

SONUÇ

Türkiye, Afrika ile olan ilişkisi Osmanlı'dan önceki dönemlere kadar sürmektedir. Eski Türk devletlerinin mirasçısı olarak nitelendirilen Türkiye'nin aslında Afrika kıtasına tarihsel açıdan yabancı olmadığı görülmektedir. Tolunoğullarıyla başlayan bu süreç Osmanlı döneminde zirveye ulaştığını görmekteyiz. Türkiye'nin bu mirasçı konumunu iyi değerlendirmesi durumunda Türkiye açısından olumlu izlenimlere ulaşılacağı görülmektedir. Yıllarca Sömürgeci devletlerin egemenliği altında varlıklarını sürdürmüş olan Afrikalı ülkelerin, kendilerine verilen değerler neticesinde ilişkilerini olumlu olarak geliştirebilecekleri görülmektedir.

1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı'yla Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkiler olumlu yönde ivme kazanmıştır. Afrika-Türkiye arasında yapılan karşılıklı ziyaretlerde bu ivmeyi kanıtlar niteliktedir. Bu olumlu ivme ekonomik ve siyasi olarak Türkiye ve Afrika açısından katkı sağladığı söylenebilmektedir. Afrika Kıtası ile ticaret bu gelişmeler sonucunda gelişmiştir. Gerçekleştirilen ikili ziyaretler neticesinde iki taraflı yatırımlar gerçekleşmiştir. Türk iş insanlarının Afrika pazarında yer almaları için fırsat olarak nitelendirilebilir. Bu bölgedeki doğal madenlerin çıkarılmasındaki ve tarım arazilerinin işletilmesindeki faaliyetler Türk iş insanları açısından önemli bir yatırım fırsatları olarak görülmektedir.

Yumuşak güç kapsamında yapılan faaliyetler taraflarca olumlu sonuçlar oluşturmaktadır. Türkiye açısından uluslararası alanda destekçi ülkelere sahip olduğu savunabilir. Afrika açısından az gelişmiş ülkelere yapılan bu faaliyetlerle eğitim, sağlık, ekonomik alanında kazanımlar elde etmiştir. Yapılan yardımlar sayesinde toplumsal alanda Türkiye'nin yerel halk tarafından sempati duyulan bir ülke konumunda yer alması sağlanmıştır. Eğitim, sağlık alanında yoksunluk çeken yerel haklar STK'lar tarafından desteklenmiştir. Eğitim faaliyetlerindeki Afrikalı gençlere yönelik gerçekleştirilen burs imkanları, iki taraf içinde olumlu sonuçlar doğuracaktır. Özellikle eğitim düzeyi az gelişmiş olan ülkelere yönelik eğitim

faaliyetleriyle az gelişmiş ülkelerin eğitim düzeyleri artacaktır, Türkiye açısından eğitim hayatlarını Türkiye'ye borçlu olduğunu düşünecek bireylerin ileriki dönemlerde kendi ülkelerinde söz sahibi konuma geldiklerinde Türkiye'ye bakış açıları olumlu olacağı için Türkiye'nin dış politikada destekçi bulma sorunu azalacağı öngörülmektedir. Yapılan faaliyetlerle yerel halk Türkiye'ye iyimser bir görüş almıştır, Devletler düzeyinde özellikle Arap Afrika olarak nitelendirilen Müslüman nüfusun çoğunlukla yaşadığı devletlerde din etkeni Türkiye'yi diğer etkinlik kazanma hedefinde olan devletlere karşı örneğin Çin, Hindistan ve Rusya'ya karşı bir adım önde olabileceği gözlenmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında sömürülmüş bir kıta olarak görülen Afrika, eskisi gibi sömürülen veya menfaat elde edilen taraf olmak yerine, Türkiye'nin uyguladığı politikalar sonucunda eğitim, sağlık ve siyasi alanda kazanç elde eden bir kıta haline gelmiştir. Diğer açıdan bakıldığında karşılıklı ekonomik, siyasi kazançlar elde edildiği görülmektedir.

Türkiye'nin 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi'ne seçilmesinde Afrika ülkelerinin desteği alması önemli bir husustur. Türkiye, uluslararası alanda yaşadığı olaylarda veya uluslararası konularda etkin aktör olmak için hedeflediği destekçi kazanımı konusunda başarılı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ASHLEY, K. Richard, “The Poverty of Neorealism”, *International Organization*, C. 38, S. 2 (1984), s. 272.
- AĞIRAKÇI, Ahmet. “İhşîdiler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- BACHRACH, Peter ve BARATZ, Morton. “Two Faces of Power”, *American Political Science Review*, C. 56, S. 4 (1962), s. 948.
- BALDWIN, DAVID A., *Paradoxes of Power*, New York: Basil Blackwell, 1989.
- CULL, Nicholas J., *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2008.
- ÇETİN, Atilla. "Garp Ocakları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13. İstanbul: TDV İslâm Araştırma Merkezi, 1996.
- DAHL, Robert. “The Concept of Power”, *Behavioral Sciences*, C. 2, S.3 (1957), s. 202-203.
- DİNÇER, Mustafa. *Türkiye - Afrika İlişkileri ve Afrika Açılımı*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 568896).
- EKŞİ, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- ELÇİBEY, Ebülfez. *Tolunoğulları Devleti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1997.
- ERUZ, A. Fulya. “Memlükler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29. İstanbul: TDV İslâm Araştırma Merkezi, 2004.
- HAZAR, Numan. *Türkiye-Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- HOLSTİ, Kalevi. “The Concept of Power in the Study of International Relations”, *Background*, C.7, S.4 (1964), ss. 179.

MELİSSEN, Jan "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice",
The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations, ed.
Jan Melissen, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005.

NYE, Joseph S. Jr. *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev.
Rayhan İnan-Aydın, Ankara: BB101 Yayınları, 2020.

LUKES, Steven. *Power: A Radical View*, London: MacMillan Press, 1974.

OĞURLU, Ebrar. "1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi:
Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm", *Avrasya Etüdleri*, C. 54, S. 2 (2018), ss. 65-94.

ÖZDEMİR, Haluk, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir
Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3 (2008), s.
117.

ÖZKUYUMCU, Nadir. "Tolunoğulları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41.
İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul:
Der Kitabevi, 2019.

TAMÇELİK, Soyalp ve BAŞIBÜYÜK, Nebahat. "Osmanlı Devleti'nin Afrika
Kıtasıyla Olan İlişkileri ve Siyasal Gelişimin Tarihi (1517-1918)",
Küresel Politikada Yükselen Afrika, ed. Soyalp Tamçelik, Ankara: Gazi
Kitabevi, 2014.

YİĞİT, İsmail. "Memlükler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29. İstanbul: TDV
İslâm Araştırma Merkezi, 2004.

WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Berkeley: Addison-
Wesley, 1979.

<http://islamilimleri.com/Ktphn/Kitablar/19/004/05isltar/348.htm> (Erişim:
27.04.2024).

[https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimine-
fasta-protesto/610666](https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimine-fasta-protesto/610666) (Erişim: 11.03.2024).

Dış İşleri Bakanlığı. “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim: 01.06.2022).

Dış İşleri Bakanlığı, “Mısır Siyasi Görünümü”,<https://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa#:~:text=1517%20y%C4%B1%C4%B1nda%20Osmanlı%C4%B1%20%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu%20idaresine,bu%20%C3%BClkenin%20fiili%20himayesine%20girmi%C5%9Ftir>. (Erişim: 08.04.2024).

TASAM, “3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi’nin Ardından”, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/67997/3_turkiye_%E2%80%93_3_afrika_ortaklik_zirvesinin_ardindan (Erişim: 17.06.2022).

“Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkın Kanun Hükmünde Kararname (480 Sayılı KHK)” Resmi Gazete, 21124 (27.01.1992).

“Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (4 Numaralı CBK)” Resmi Gazete, 30479 (15.07.2018).

TİKA. “Faaliyet Raporu 2023” <https://tika.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/tika-faaliyet-raporlari/> (Erişim: 16.06.2024).

<https://tika.gov.tr/ofislerimiz/> (Erişim: 30.04.2024).

<https://tika.gov.tr/tika-guney-afrikada-kuyumculuk-ve-taki-tasarim-meslek-okulu-projesini-hayata-gecirdi/> (Erişim: 18.05.2024).

<https://tika.gov.tr/tanzanyada-afet-ve-acil-durum-mudahalelerine-giris-egitimi-tamamlandi/> (Erişim: 25.04.2024).

<https://tika.gov.tr/detail-tika-uganda-da-genclerin-istihdami-icin-kunduracilik-atolyesi-kurdu/> (Erişim: 27.04.2024).

<https://tika.gov.tr/tikadan-angoladaki-ciftcilere-destek/> (Erişim: 29.04.2024).

“Yunus Emre Vakfı Kanunu (5653 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 5653 (05.05.2007).

Yunus Emre Enstitüsü (YEE). 2023 *Faaliyet Raporu*. Ankara, 2024. <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar?k=23> (Erişim: 13.06.2024).

Yunus Emre Enstitüsü (YEE). 2019 *Faaliyet Raporu*. Ankara, 2019. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf

<https://www.yee.org.tr/tr/haber/abuja-yunus-emre-enstitusu-torenle-acildi#:~:text=Yunus%20Emre%20Enstit%C3%BCs%C3%BC%2C%20daha%20%C3%B6nce,d%C3%BCzenlenen%20g%C3%B6rkemli%20bir%20t%C3%B6renle%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.> (Erişim: 14.05.2024).

<https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusu-afrikada-iki-yeni-merkez-acti#:~:text=ABUJA%20YEE'DE%20T%C3%9CRK%C3%87E%20KURSLARI%20BA%C5%9FELADI&text=Ko%C3%A7%2C%20Nijerya'n%C4%B1n%20Afrika%20k%C4%B1tas%C4%B1ndaki,T%C3%BCrk%C3%A7e%20e%C4%9Fitim%20programlar%C4%B1%20da%20ba%C5%9Flayacak.> (Erişim: 15.05.2024).

<https://www.yee.org.tr/en/node/18152> (Erişim: 17.05.2024).

<https://www.yee.org.tr/tr/haber/uluslararası-afrika-universitesinde-türkçe-dersleri-baslıyor> (Erişim: 17.05.2024).

<https://dakar.yee.org.tr/tr/haber/dakar-yunus-emre-enstitusu-ile-afrika-okul-destek-ve-tesvik-merkezi-cacsup-arasında-birligi> (Erişim: 27.04.2024).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “ Faaliyet Raporu 2023”,
<https://ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari> (Erişim: 12.06.2024).

“Türkiye Maarif Vakfı Kanunu (6721 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 29756
(28.06.2016).

Türkiye Maarif Vakfı, “2021 Faaliyet Raporu”,
<https://turkiyemaarif.org/category/faaliyet-raporlari> (Erişim:
19.06.2024).

<https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif> (Erişim: 24.04.2024).

[https://turkiyemaarif.org/news/kongo-demokratik-cumhuriyeti-uluslararasi-
maarif-okullari-acik-okul-gunleri_07.05.2024](https://turkiyemaarif.org/news/kongo-demokratik-cumhuriyeti-uluslararasi-maarif-okullari-acik-okul-gunleri_07.05.2024) (Erişim: 28.04.2024).

[https://bagis.kizilay.org.tr/tr/bagis/bagisyap/66/somaliye-insani-
yardim?bagismiktar=](https://bagis.kizilay.org.tr/tr/bagis/bagisyap/66/somaliye-insani-yardim?bagismiktar=) (Erişim: 29.04.2024).

<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/6139> (Erişim: 29.04.2024).

<https://tdv.org/tr-TR/kurumsal/> (Erişim: 17.04.2024).

Türk Diyanet Vakfı (TDV). 2022 Faaliyet Raporu. Ankara, 2022.
[https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Rapo
rlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202022.pdf](https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202022.pdf) (Erişim:
13.05.2024)..

Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve
Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (4
Numaralı CBK)” Resmi Gazete, 30479 (15.07.2018).

<https://www.afad.gov.tr/afet-raporu---somali> (Erişim: 12.04.2024).

“Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri
Hakkında Kanun (5978 Sayılı Kanun)” Resmi Gazete, 27544
(06.04.2010).

<https://ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik> (Erişim: 17.05.2024)

Musa Alioğlu, “THY, Afrika’da 42 Ülkede 62 Noktaya Uçuş Yapıyor!”, Eko Haber, <https://www.ekohaber.com.tr/thy-afrikada-42-ulkede-62-noktaya-ucus-yapiyor#:~:text=D%C3%BCnyadaki%20193%20%C3%BClkenin%20129'undaki,havayolu%20%C5%9Firketi%20olma%20rekorunu%20da> (Erişim: 25.04.2024).

